

Graven onder de Wankele Muur

Archeologisch onderzoek op het terrein van het Deken Doyscomplex

Auteur:
Januari 2010

Drs. Emile Mittendorff

COLOFON

© 2010, Gemeente Deventer, Deventer.

Auteur: Emile Mittendorff

Redactie: Bart Vermeulen

Beeldredactie: Emile Mittendorff

Objectfotografie: Leon Scheffer, Michael van der Wees

Productie kaartmateriaal: Leon Scheffer, Michael van der Wees.

Titel: Graven onder de Wankele Muur - Archeologisch onderzoek op het terrein van het Deken Doyscomplex

Reeksnaam: Interne Rapportages Archeologie Deventer, nummer 32

Dit rapport is een product van:

Archeologie Deventer

Gemeente Deventer

Postbus 5000

7400 GC Deventer

Nederland

Telefoon: (0031)-(0)570-671155

www.deventer.nl

Inhoud

Voorwoord	1
1. Inleiding	2
2. Vraagstelling, methodiek en werkverloop	3
2.1 Projectgegevens en begrenzing van het onderzoeksgebied	3
2.2 Archeologische verwachting voorafgaand aan het onderzoek	4
2.3 Vraagstellingen archeologisch onderzoek	7
2.4 Fasering van het onderzoek en gehanteerde werkmethode	8
3. Historische context van het onderzoeksgebied	11
3.1 Ontwikkelingen in de middeleeuwen	11
3.2 De gebouwen van het Deken Doyshuis tijdens en na de reformatie	13
4. Sporen en structuren	16
4.1 Middeleeuwse ophogingspakketten en kuilen (ca 1100 – ca 1600)	17
4.2 Sporen van het kerngebouw en een tweede 14 ^{de} -eeuwse gebouw	18
4.3 Resten van bestrating op de binnenplaats en in de gang	24
4.4 Uitbreidingen en verbouwingen (1475 – 1700)	26
4.5 Kleine woningen op de binnenplaats (na ca 1700)	31
4.6 Verbouwingen tussen 1800 en 1900	33
4.7 Verbouwingen in de 20 ^{ste} eeuw	35
5. Synthese	36
6. Literatuur	38

Voorwoord

De gotische gevel van het Deken Doyshuis op de hoek van de Lange Bisschopstraat en de Kleine Poot, plaatselijk bekend als de 'Wankele Muur', vormt sinds 1967 een markante blikvanger in het straatbeeld. Na de sloop van de voormalige stomerij op die hoek ontstond een gat in de bebouwing. Hierdoor kwam de monumentale gevel prominent in het zicht te staan. Na meer dan veertig jaar discussie over de invulling van het braakliggende gebied vóór de gevel is in 2007 gestart met de bouw van een nieuw appartementencomplex. Deze nieuwbouw is inmiddels opgeleverd. Hierin neemt de voormalige 'Wankele Muur' een prominente plaats in.

Aan dit relatief kleinschalige maar desalniettemin complexe onderzoek hebben een groot aantal mensen een belangrijke bijdrage geleverd om het onderzoek tot een goed einde te brengen. In de eerste plaats gaat dank uit naar Liselotte van der Weijden (projectleider van de herinrichting namens de gemeente Deventer), Dik Dalhuizen (de Verbeterwinkel) en toenmalig gemeentelijk archeoloog Michiel Bartels. Dankzij hun inzet en constructief overleg konden de diverse werkzaamheden op het terrein goed op elkaar worden afgestemd. Sjon Wilms van bouwbedrijf Koopmans vormde hierbij tijdens het werk het vast aanspreekpunt. De medewerkers van bouwbedrijf Koopmans en Dusseldorp worden op deze plaats bedankt voor de prettige samenwerking. Het archeologisch onderzoek werd uitgevoerd onder de projectleiding van Bart Vermeulen. Omdat het veldwerk in verschillende fasen werd uitgevoerd, veranderde de teamsamenstelling regelmatig. Tijdens de eerste fase van het veldwerk bestond het team uit Bart Vermeulen, Edith Haveman, Emile Mittendorff en Michael van der Wees. De tweede fase werd door Bart Vermeulen en Edith Haveman uitgevoerd, terwijl het team tijdens de derde fase uit Emile Mittendorff en Leon Scheffer bestond. Dank gaat eveneens uit naar de vrijwilligers van Archeologie Deventer, die zorg droegen voor de verwerking van de vondsten. Aly Dijkstra - Kruit verzorgde de tekstredactie van deze rapportage.

I. Inleiding

Rondom het gebouw van het Deken Doyshuis wordt nieuwbouw geplaatst, waarbij de gevel nadrukkelijk zichtbaar zal blijven. Deze bebouwing wordt om het bodemarchief te sparen niet voorzien van diepe kelders, maar zal zo veel mogelijk op betonplaten worden gefundeerd. Hierdoor kon in de meeste gevallen worden volstaan met een ontgraving van de bovenste 0,5 m, waardoor het dieper liggende bodemarchief *in situ* kon worden bewaard. Voorafgaand aan en tijdens de bouwwerkzaamheden is daarom een archeologisch onderzoek uitgevoerd dat zich beperkte tot het bovenste sporenvlak, dat als gevolg van de bouwwerkzaamheden zou worden verstoord. Het onderzoek is in drie verschillende korte fasen uitgevoerd. De eerste fase startte op 18 december 2007, de laatste fase werd afgerond op 18 juni 2008.

Uit de gegevens die dit onderzoek opleverde ontstaat een gedetailleerd beeld van de inrichting van het terrein rondom het Deken Doyscomplex.¹ Daarnaast zijn meerdere muurfragmenten aangetroffen die aan verschillende fasen van het hoofdgebouw zijn toe te schrijven. In deze rapportage worden de aangetroffen sporen per ontwikkelingsfase beschreven. Omdat slechts de bovenste laag van het bodemarchief is onderzocht, ligt het zwaartepunt van de beschreven ontwikkelingen in de 16de eeuw en later. De oudere sporen liggen namelijk dieper in de bodem en zijn tijdens dit onderzoek niet aan het licht gekomen, met uitzondering van enkele oudere sporen direct aan de Lange Bisschopsstraat. Dit deel was in 2002 al grotendeels onderzocht en voor de fundering van de nieuwbouw was het noodzakelijk dit deel dieper te ontgraven. Hierbij konden de gegevens uit de campagne van 2002 worden aangevuld. De resultaten van het onderzoek in 2002 worden hier niet uitputtend beschreven, alleen de relevante sporen worden behandeld (zie paragraaf 2.2).

¹ De naamgeving van het complex naar deken Peter Doys is niet geheel correct. Deze suggereert dat Doys de stichter was van het complex, terwijl deze in werkelijkheid de laatste bewoner was. Omdat deken Doys de enige met naam bekende bewoner is en het complex onder deze naam brede bekendheid geniet, is in deze rapportage ervoor gekozen toch deze benaming te gebruiken.

2. Vraagstelling, methodiek en werkverloop

2.1 Projectgegevens en begrenzing van het onderzoeksgebied

Gemeente Deventer-projectnummer:	323
Onderzoeksmeldingsnummer:	32268
Gemeente Deventer-projectnaam:	Kleine Poot – Wankele Muur
Centrumcoördinaten:	X: 207.500 Y: 474.095
Kadastraal nummer:	DVT Sec. E perceel 1153, 9166 & 12811
Opdrachtgever:	Gemeente Deventer
Senior archeoloog veldwerk:	Michiel Bartels
Senior archeoloog uitwerking:	Bart Vermeulen
Projectleiding archeologisch:	Bart Vermeulen
Uitvoering veldarcheologie:	Emile Mittendorff, Edith Haveman
Uitvoerder technisch:	Leon Scheffer, Michael van der Wees

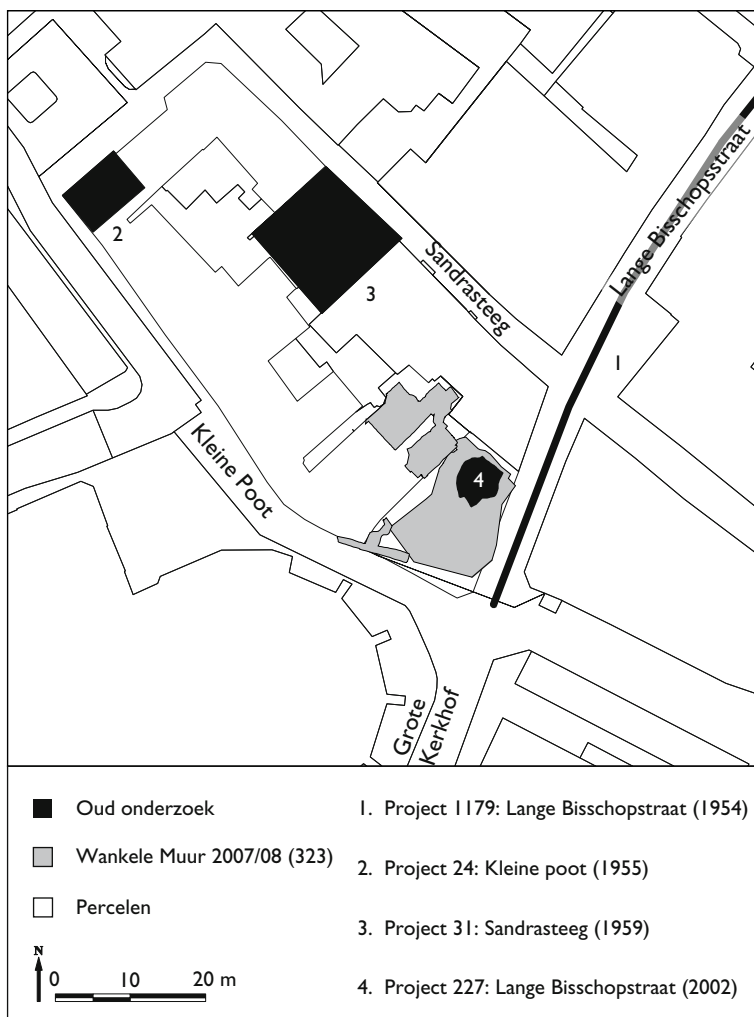

Afb. 1: De ligging van het onderzoeksgebied in de binnenstad van Deventer.

Het onderzoeksgebied is gelegen in de binnenstad van Deventer, ter hoogte van de hoek van de Lange Bisschopsstraat en de Kleine Poot, rondom het hoofgebouw van het zogenaamde Deken Doyshuis. Het onderzoek heeft plaatsgevonden op de achterterreinen van de percelen Kleine Poot 4-6 en 8 en achter het perceel Lange Bisschopsstraat 3. Ook het braakliggende terrein ter hoogte van de voormalige panden Lange Bisschopsstraat 1-3 is onderzocht. In 2002 werd in het kader van de voorbereiding van de herinrichting van het terrein al een deel van dit terrein opgegraven. De belangrijkste gegevens uit dit onderzoek zijn geïntegreerd in deze rapportage (zie ook paragraaf 2.2).

2.2 Archeologische verwachting voorafgaand aan het onderzoek

De onderzoekslocatie ligt in de binnenstad van Deventer. Voor de gehele binnenstad geldt een hoge archeologische verwachting. Daarom was archeologisch onderzoek voorafgaand aan de bouwwerkzaamheden noodzakelijk. Op basis van archeologisch onderzoek dat in het verleden in de directe omgeving van de onderzoekslocatie heeft plaatsgevonden, was het mogelijk om de archeologische verwachting voor deze locatie nader te specificeren. Uit de historische context van de locatie blijkt de specifieke functie van dit terrein binnen het kapittelgebied en de stad als geheel in de late middeleeuwen en het begin van de nieuwe tijd (zie paragraaf 3). De voor dit onderzoek geformuleerde vraagstellingen zijn afgestemd op de specifieke verwachting voor dit terrein (zie paragraaf 2.3).

In deze deelparagraaf worden in chronologische volgorde kort de onderzoeksresultaten weergegeven van archeologische onderzoeken die in het verleden binnen of in de directe omgeving van het onderzoeksgebied hebben plaatsgevonden. De resultaten van de onderzoeken zijn gebruikt voor het opstellen van de locatiespecifieke archeologische verwachting (zie afb. 2).

Project 1.179: Lange Bisschopstraat (1954)

De eerste waarneming in de omgeving betreft een beschrijving van een rioolsleuf door de Lange Bisschopsstraat.² De onderste lagen uit deze sleuf leverden scherven kogelpot aardewerk en proto-steengoed op. De waargenomen lagen zijn dus uiterlijk in de 13de eeuw te dateren. Hieruit kan niet meer worden geconcludeerd dan dat de oudste bewoninglagen dieper dan ca 1,5 m onder het straatpeil liggen.

Project 24: Kleine Poot – Hoek Sandrasteeg (1955)

Tijdens het plaatsen van enkele funderingsringen ten behoeve van nieuwbouw werden door de Deventer amateurarcheoloog Alex Dorgelo enkele waarnemingen op deze

Afb. 2: Overzicht van archeologische onderzoeken binnen en in de directe omgeving van het onderzoeksgebied.

² Dorgelo, 1960, 36.

locatie verricht. In zijn verslag beschrijft Dorgelo een aantal zaken die relevant kunnen zijn voor de huidige onderzoekslocatie.³ Het natuurlijke zand werd door hem aan de in relatief geringe mate verstoorde Kleine Pootzijde van de bouwput op een diepte van 2,5 m onder het straatpeil vastgesteld. Uit een ca 35 cm dikke donkere cultuurlaag met veel brokken ijzeroer die direct op dit natuurlijke zand lag, verzamelde hij een badorf-type scherf. Daaruit concludeerde hij dat dit gebied ook in de Karolingische periode bewoond moest zijn geweest. Verder maakt Dorgelo melding van resten van tufstenen muurwerk aan de straatzijde van de kelderdeur van het gesloopte pand. De exacte aard en locatie van dit muurwerk is echter niet vastgelegd.

Project 31: Sandrasteeg (1959)

In dit jaar voerde Dorgelo een waarneming uit aan de Sandrasteeg, hemelsbreed 25 m ten noorden van de huidige onderzoekslocatie. Het onderzoek vond plaats in de achtertuin van het toenmalige gebouw van de Overijsselse Hypotheekbank aan de Kleine Poot 18.⁴ Hierbij werden de kelderdeuren van een van de kapittelhuizen aangetroffen (zie ook paragraaf 3) (afb. 3). Opmerkelijk was dat een deel van deze muren in tufsteen was uitgevoerd. Verder wordt er melding van gemaakt dat een tufsteenmuur doorliep tot onder de straat.⁵ Het peil van het natuurlijke zand werd onder deze muren vastgesteld op een diepte tussen 2 en 2,5 m onder het straatpeil.

Afb. 3: De funderingsresten in de achtertuin van Kleine Poot 18 in 1959, gezien richting de Sandrasteeg.

Project 227: Lange Bisschopstraat I (2002)

Vooruitlopend op de ontwikkelingsplannen voor de huidige onderzoekslocatie is in 2002 door Archeologie Deventer een kleinschalig archeologisch onderzoek uitgevoerd met een inventariserend karakter.⁶ Doel van deze proefput was het verkrijgen van een beter inzicht in de aanwezige archeologische resten, onder meer het vaststellen van de dikte van het bodemarchief op deze locatie en de diepte van het bovenste sporenvlak. Op basis van de gegevens uit dit proefonderzoek moest worden vastgesteld wat de gevolgen zouden zijn van de geplande bouwwerkzaamheden voor het aanwezige bodemarchief en welke maatregelen genomen zouden moeten worden.

Hiertoe is een werkput aangelegd met op het maaiveld een oppervlakte van 28 m². Hierin zijn in totaal 3 opgravingsvlakken aangelegd. Het bovenste opgravingsvlak bevond zich ter hoogte van de hoogst bewaard gebleven archeologische sporen (ongeveer 2 m onder maaiveld), het onderste op het niveau van het natuurlijke gele zand. In totaal had het pakket cultuurlagen een dikte van 2,3 m. Daarmee kwam het peil van het natuurlijke zand nagenoeg overeen met de door Dorgelo waargenomen dieptes.

De oudste aangetroffen sporen waren te dateren in de tweede helft van de 9de eeuw. Het betreft een aantal paalsporen waarin als gevolg van de beperkte onderzochte oppervlakte geen structuur kon worden herkend. Deze paalsporen waren afgedekt door een dik pakket ophogingslagen uit opeenvolgende perioden. Op verschillende niveaus in dit ophogingspakket werden sporen aangetroffen. Hier wordt volstaan met een opsomming van de voor de archeologische verwachting van het huidige onderzoek meest relevante sporen.

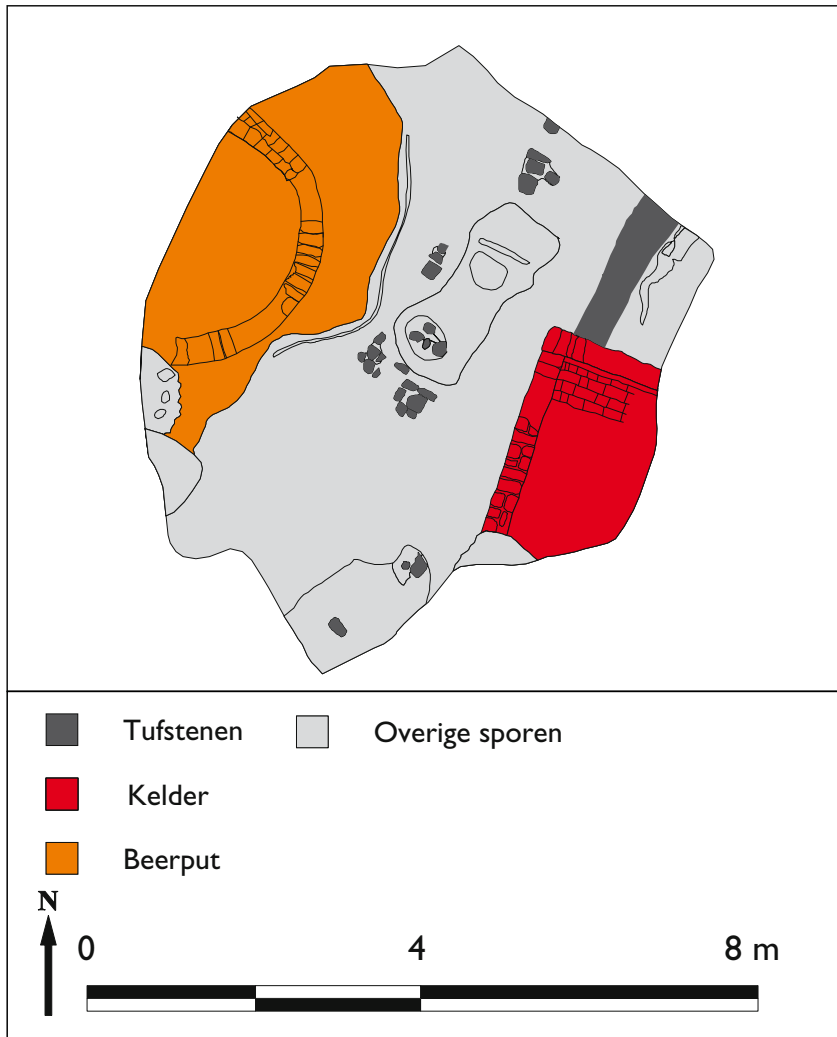
3 Dorgelo 1960, 37-38.

4 Dorgelo 1960, 44.

5 Waarschijnlijk bedoelt Dorgelo hiermee de Sandrasteeg.

6 Barwasser, Bloemink & Mittendorff, 2002.

Het meest opvallend was de aanwezigheid van een uitbraakspoor van een tufstenen muur. Dit uitbraakspoor liep min of meer parallel aan de Lange Bisschopsstraat en was maximaal 0,5 m breed. Keramiek uit dit spoor dateert de sloop van de muur na ca 1200. Aangezien archeologisch bekende tufsteenfunderingen van andere vindplaatsen in Deventer in de regel bestaan uit muurwerk met een dikte van ongeveer 1 m, lijkt het niet waarschijnlijk dat het hier gaat om een uitbraakspoor van de fundering van een gebouw. Mogelijk gaat het om het restant van een afscheidingsmuur, bijvoorbeeld een muur om de percelen van de kapittelhuizen.

De bovenste 1 à 1,5 m van de proefput was grotendeels recent verstoord. Waarschijnlijk is dit het gevolg van de sloop van de bebouwing op deze plek in 1968. Enkele sporen waren echter nog aanwezig. Zo werden de onderste lagen van een steens bakstenen muurtje aangetroffen (afb. 4). Dit muurtje vormde vermoedelijk de keldermuur van het pand Lange Bisschopsstraat 1. Mogelijk is deze kelder te koppelen aan een verbouwing van dit pand in 1881. De keldermuur bevond zich slechts ten dele in de opgravingsput. Tijdens het onderzoek in 2008 werd een aansluitend fragment van deze muur aangetroffen (zie paragraaf 4.6). Een ander spoor, dat ongeveer uit dezelfde periode dateert, is een beerput die half in de werkput werd aangesneden. Voor het grootste deel was deze put geconstrueerd uit gestapelde holle-bolle dakpannen, alleen het noordelijke uiteinde van het opgegraven deel bestond uit gemetselde bakstenen. Hoewel de put zelf vermoedelijk ouder is, dateren de vondsten uit de vulling de laatste gebruiksfase van de beerput tussen 1872 en 1900. De andere helft van deze put werd tijdens het onderzoek in 2008 weer aangesneden (zie paragraaf 4.6).

Afb. 4: Overzicht van de sporen in vlak 1 van project 227, het proefonderzoek dat in 2002 werd uitgevoerd.

Op basis van de gegevens uit dit onderzoek werd geconcludeerd dat op de te ontwikkelen locatie een rijk bodemarchief aanwezig was. Indien de nieuwbouw op een diepe fundering zou worden geplaatst, zou archeologisch onderzoek noodzakelijk zijn. Mede daarom is in de planvorming besloten de nieuwbouw op een ondiepe fundering van betonplaten te plaatsen om het bodemarchief zoveel mogelijk te ontzien.

Samenvatting archeologische verwachting van het onderzoeksgebied

Uit de verschillende waarnemingen blijkt dat het onderzoeksgebied zeker vanaf de tweede helft van de 9de eeuw werd bewoond. Aangezien het onderzoek slechts het bovenste deel van het bodemarchief zal beslaan, is het niet waarschijnlijk dat er sporen uit de vroege middeleeuwen zullen worden aangetroffen. Het terrein maakte echter in ieder geval in de 12de eeuw deel uit van het zogenaamde 'Papenklooster', een bouwblok binnen het

kapittelgebied (zie paragraaf 3). Uit de waarnemingen van Dorgelo blijkt dat een deel van deze bebouwing (deels) uit tufsteen was opgetrokken. Waarschijnlijk zijn in de funderingen van de huidige bebouwing nog delen van deze oudste stenen bebouwing aanwezig.⁷ Tijdens het onderzoek van 2002 werd een uitbraaksleuf van een tufstenen muur aangetroffen, die rond 1200 is gesloopt. Daardoor werd ook op de onderzoekslocatie rekening gehouden met de aanwezigheid van tufstenen funderingen of sporen daarvan. De verwachting was echter dat deze sporen op het deel van het onderzoeksgebied langs de Lange Bisschopsstraat en de Kleine Poot als gevolg van de aanleg en sloop van kelders pas op een dieper niveau zullen worden aangetroffen. Verder moest in deze zone rekening worden gehouden met de aanwezigheid van bakstenen funderingsresten uit de periode van de late middeleeuwen tot de 20ste eeuw.

Op de achtererven van de percelen Kleine Poot 4-8 en Lange Bisschopsstraat 5 is het bodemarchief als gevolg van het ontbreken van diepe kelders waarschijnlijk tot net onder het maaiveld intact. De verwachte sporen zullen hier voornamelijk bestaan uit de resten van kleine woningen, zogenaamde 'kameren' (zie paragraaf 3) en mogelijk structuren die bij het Deken Doyshuis hebben behoord, zoals beer- en waterputten. Daardoor moet in deze zone van het onderzoeksgebied rekening worden gehouden met een complex geheel van ondiepe funderingen, vloertjes en andere structuren.

2.3 Vraagstellingen archeologisch onderzoek

Op basis van de hierboven weergegeven archeologische verwachting zijn voor de zone op de achtererven en de zone langs de straten de volgende vraagstellingen geformuleerd:

Achtererven:

- Zijn er muurresten aanwezig die mogelijk in verband kunnen worden gebracht met het middeleeuwse kapittelhuis?
- Zijn er op de achtererven afvalcomplexen aanwezig die in verband te brengen zijn met de verschillende typen bewoners (geestelijken, particulieren)?
- Hoe zag de inrichting van de achtererven eruit voordat het een kleinschalige woonfunctie kreeg en kan iets worden gezegd over de functie die het had?
- Wordt de opdeling van het Deken Doyshuis weerspiegeld in de archeologische sporen?
- Zijn op dit deel van het onderzoeksgebied de resten van zogenaamde 'kameren' aanwezig en zo ja, wanneer kwamen deze tot stand en hoe zagen deze eruit?

Zone langs de straten:

- Zijn in dit deel van het onderzoeksgebied meer sporen aanwezig van tufstenen bebouwing, in de vorm van intact muurwerk of uitbraaksporen?
- Indien sporen van tufsteenbebouwing kunnen worden aangetoond, zijn deze dan te relateren aan de uitbraaksleuf uit het onderzoek van 2002? Kunnen op basis hiervan uitspraken worden gedaan over de aard van de bebouwing?
- Zijn in deze zone afvalcomplexen aanwezig die in verband te brengen zijn met de verschillende typen bewoners (geestelijken, particulieren)?
- Bevinden zich in deze zone nog bouwresten die zijn toe te schrijven aan het middeleeuwse kapittelhuis?
- Kan op basis van de archeologische gegevens de afwijkende oriëntatie van het Deken Doyshuis op de overige topografie en de rooilijn worden verklaard?
- Kunnen de bij het onderzoek van 2002 deels aangesneden structuren (kelder en beerput) worden aangevuld?
- Kan de datering van deze structuren worden bevestigd of nader bijgesteld?

⁷ Dit is onder andere aangegeven door de huidige bewoners van het pand Kleine Poot 20-24.

2.4 Fasering van het onderzoek en gehanteerde werkmethode

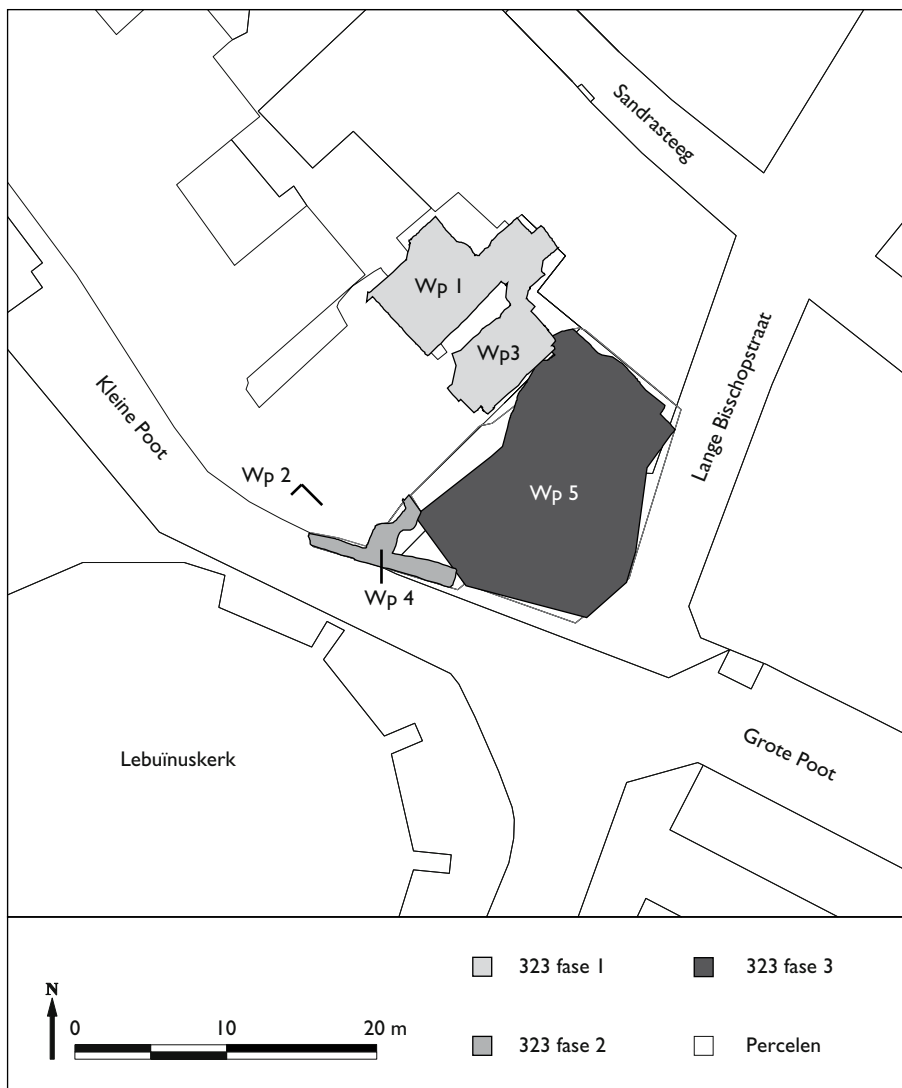
Als gevolg van de afstemming op de bouwwerkzaamheden is het archeologische onderzoek in drie korte, chronologisch gescheiden fasen uitgevoerd (afb. 5). Elk van deze uitvoeringsfasen kende zijn eigen praktische beperkingen door de nauwe afstemming tussen de bouwwerkzaamheden en het archeologisch onderzoek. In deze paragraaf worden de verschillende fasen waarin het onderzoek heeft plaatsgevonden weergegeven. Hierbij wordt tevens aangegeven welke methodes en werkwijzen zijn gehanteerd.

Fase I

Tijdens deze fase, die plaatsvond tussen 18 en 22 december 2007, zijn de achtererven van Kleine Poot 4-8 en Lange Bisschopsstraat 5 onderzocht. Om toegang tot dit terrein te verkrijgen was de muur gesloopt, die de perceelsscheiding vormde tussen het perceel Kleine Poot 2 – Lange Bisschopstraat 1 en het achterterrein, dat tot de percelen Kleine Poot 4-6 en Lange Bisschopstraat 3-5 behoorde (zie paragraaf 4.4). Met een minikraan zijn twee werkputten met elk een opgravingsvlak aangelegd, ongeveer 0,5 m onder het maaiveld. Werkput 1 lag achter het pand Kleine Poot 8 en werd aan drie zijden begrensd door de bestaande bebouwing: aan de zuidwestzijde door de zijgevel van het middeleeuwse kerngebouw van het Deken Doyshuis, aan de noordwestzijde door de

muren van lage bebouwing achter de huizen aan de Kleine Poot en aan de noordoostzijde door de achtergevels van de huizen aan de Sandrasteeg. Aan de zuidoostzijde werd de put begrensd door het restant van de zijmuur van één van de scheidingsmuren, die hier voorafgaand aan het onderzoek stonden.⁸ Deze muur fungeerde tevens als scheiding tussen de werkputten 1 en 3. Werkput 3 was gelegen achter het pand Kleine Poot 4-6. Werkput 2 betrof een kleine waarneming aan de zuidwesthoek van de voorgevel van het Deken Doyshuis (afb. 5), waar de aannemer aan de straatzijde een onregelmatig gat had gegraven om de kelderopening in het zicht te krijgen.

Omdat het bodemarchief niet dieper zou worden verstoord dan het eerste vlak, is niet grootschalig gecoupeerd. Wel zijn langs enkele muurresten kleine coupes gezet om de dieptes van de muren en de relaties te kunnen bepalen. Van alle muurresten zijn de aard van het bouw materiaal, het voegmiddel, vijf steenformaten, eventuele sporen van hergebruik van bouw materiaal en relaties

Afb. 5: Tijdens de drie fasen van het onderzoek zijn in totaal vijf werkputten aangelegd.

⁸ Muur S60, zie paragraaf 4.4.

tot andere muren gedocumenteerd. Van alle muren zijn ten minste twee waterpashoogten van de bovenzijde genomen; als de onderzijde kon worden bepaald, is deze ook gewaterpast. Daarnaast zijn ook aangetroffen vloerresten gewaterpast, evenals het opgravingsvlak op regelmatige afstanden. De vlakken zijn vanuit verschillende hoeken gefotografeerd. Daarnaast zijn detailfoto's genomen van coupes en van relaties van muurwerken. De vlakken zijn op schaal 1:20 getekend, evenals de coupes.

Fase 2

Deze fase betrof een korte waarneming op 26 maart 2008. Hierbij is werkput 4 gedocumenteerd. Deze bevond zich langs de Kleine Poot, ter hoogte van de zuidwestelijke hoek van het middeleeuwse kerngebouw van het Deken Doyshuis. Bij graafwerkzaamheden door de aannemer waren hier verschillende stukken muurwerk en een beerput tevoorschijn gekomen. Het muurwerk langs de straat kon over een lengte van ca 6,75 m worden gedocumenteerd, evenals de bakstenen beerput. De sporen zijn zowel getekend (schaal 1:20) als gefotografeerd. Van alle muurresten zijn de aard van het bouw materiaal, het voegmiddel, vijf steenformaten, eventuele sporen van hergebruik van bouw materiaal en relaties tot andere muren gedocumenteerd. Tevens zijn de aangetroffen sporen gewaterpast. Na documentatie zijn de sporen weer afgedekt.

Fase 3

Bij graafwerkzaamheden ten behoeve van het leggen van de fundering voor de nieuwbouw kwamen op het braakliggende terrein diverse archeologische sporen aan het licht. Hoewel er op basis van het uitgevoerde proefonderzoek (zie paragraaf 2.2) van was uitgegaan dat in ieder geval de bovenste meter van dit deel van het terrein grotendeels zou zijn verstoord, kwam er op dit niveau aan de noordoostzijde van het terrein toch een intact sporenvlak tevoorschijn. Daarom is alsnog besloten hier een archeologische begeleiding van de werkzaamheden uit te voeren. Aan de zuidwestzijde van het terrein was het vlak wel degelijk in grote mate door recente sloopwerkzaamheden verstoord, maar hier werden wel een aantal massieve muurfragmenten

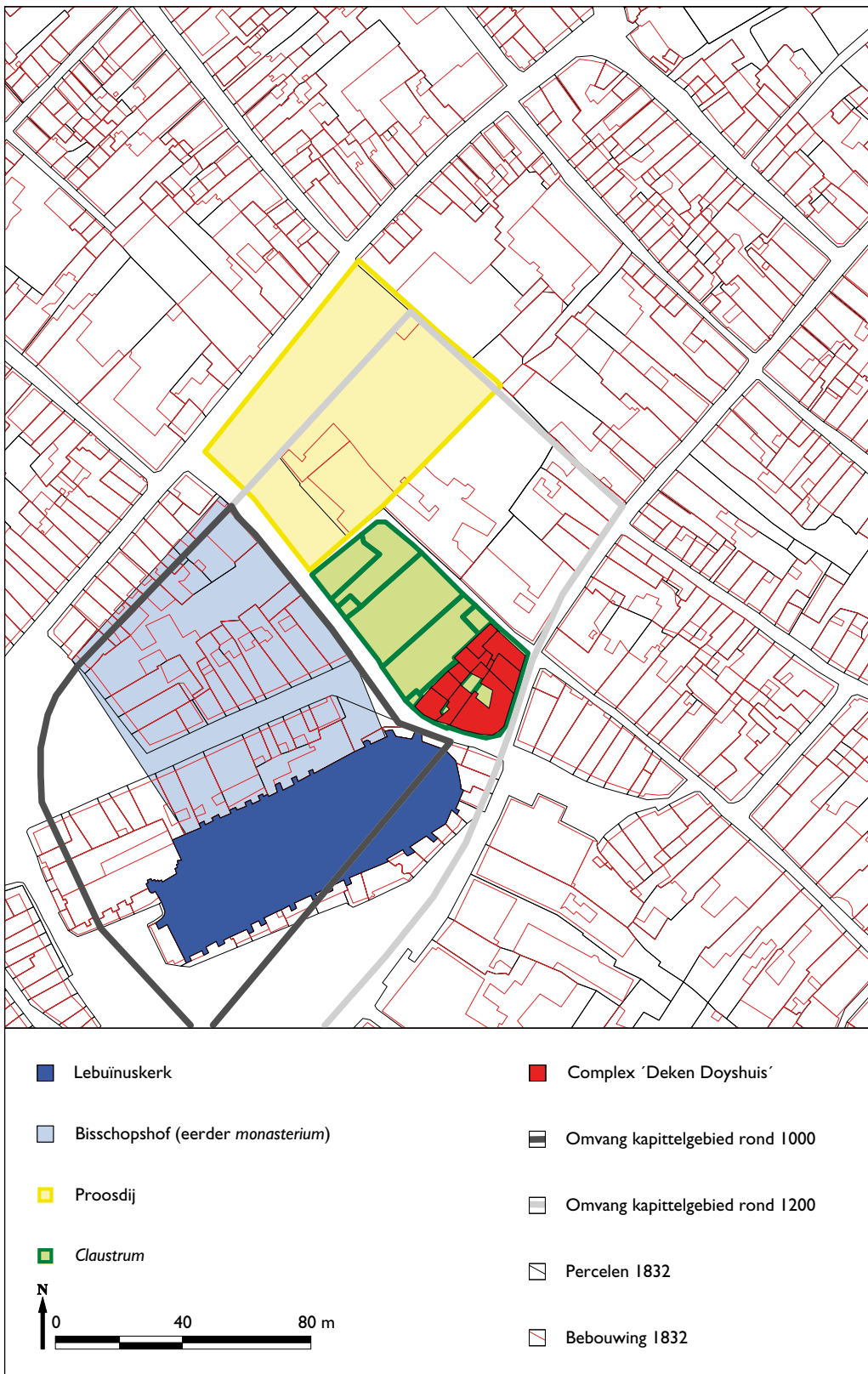
Afb. 6: Het documenteren van muurwerk in werkput 3 tijdens fase 1.

Afb. 7: Werkput 4 van fase 2 bestond uit een smalle sleuf langs de straat.

Afb. 8: Vrijleggen van de bakstenen poeren in werkput 5 van fase 3.

Afb. 9: De ligging van het onderzoeksgebied (complex Deken Doyshuis) binnen de uitbreiding van de kerkelijke immunititeit (immuniteitsgrenzen naar Van Vliet, 1996).

blootgelegd. De aangetroffen sporen zijn in het vlak gedocumenteerd, zowel op foto als op tekening. Omdat de verstoring in het kader van de bouwwerkzaamheden niet dieper zou reiken dan het aangelegde vlak zijn de sporen niet gecoupeerd. Het vlak is op regelmatige afstanden gewaterpast, van het muurwerk zijn minimaal twee waterpashoogtes genomen. Verder is het muurwerk op dezelfde wijze beschreven als in de voorgaande fases. De vondsten die bij de aanleg en het opschaven van het vlak zijn aangetroffen zijn verzameld en gekoppeld aan het betreffende spoornummer. Omdat de toekomstige bouwput vrijwel direct na het ontgraven werd opgevuld met schoon zand, is het vlak in delen aangelegd en gedocumenteerd. Deze deeltekeningen zijn al in het veld zoveel mogelijk onderling gekoppeld.

3. Historische context van het onderzoeksgebied

3.1 Ontwikkelingen in de middeleeuwen

Het onderzoeksgebied ligt in het bouwblok dat wordt omsloten door de Lange Bisschopsstraat, de Sandrasteeg en de Kleine Poot. Deze laatste twee straten werden in de late middeleeuwen ook wel aangeduid als 'Achter het Papenklooster'. Met het Papenklooster werd waarschijnlijk het door deze straten omsloten bouwblok bedoeld (afb. 9).⁹ Dit blok bestond uit vier middeleeuwse kapittelhuizen. Het is mogelijk een van de oudste uitbreidingen van het kerkelijke immuniteitsgebied.¹⁰

Oorspronkelijk bestond het kerkelijke immuniteitsgebied (het deel binnen de stad waar het kerkelijk recht gold in plaats van het wereldlijk recht) uit twee delen: de kerk en kerkhof enerzijds en het *monasterium* anderzijds. Dit *monasterium* omvatte de woon- en verblijfplaatsen van de kanunniken en waarschijnlijk ook van de bisschop. Deze tweedeling van het kerkelijk gebied bestond waarschijnlijk al vanaf de bouw van de eerste kerk door Lebuinus rond 770. In de *Lebuinusvita* van Hucbald, die overigens uit de 10de eeuw stamt, wordt melding gemaakt van een apart gebouw behorend bij het kerkgebouw, mogelijk de woning van de priester.¹¹ Als gevolg van de toename van het aantal geestelijken dat in de eerste helft van de 9de eeuw aan het kerkje was verbonden, is dit gebouw uitgegroeid tot een soort kloosterhuis.¹² Dit *monasterium* lag zeer waarschijnlijk aan de noordzijde van de huidige Lebuinuskkerk. In ieder geval stond vanaf de tweede helft van de 11de eeuw op dit terrein een groot tufstenen gebouw, de palts van de bisschop.¹³

Bisschop Bernold (1026 – 1054) verhief de leefgemeenschap van Deventer kanunniken tot een zelfstandig kapittel, met een eigen vermogen en onder leiding van een proost. Als gevolg hiervan bestond de kerkelijke immuniteit vanaf dat moment uit vier onderdelen: de kerk en het kerkhof, de bisschopshof, het proosthof en het *claustrum*, waar de deken en de kanunniken waren gehuisvest. Deze nieuwe indeling ging waarschijnlijk gepaard met een uitbreiding van het immuniteitsgebied.¹⁴ Het perceel in de noordoosthoek van de uitgebreide immuniteit werd toegewezen aan de proost (het huidige Stromarkt 19), de percelen tussen de proosdij en de kerk aan de deken en de kanunniken. Vermoedelijk behoren de in het verleden aangetroffen tufstenen funderingen tot de kapittelhuizen die hier vanaf de tweede helft van de 11de eeuw zijn gebouwd.

Het onderzoeksgebied vormde een onderdeel van dit *claustrum*. Het blok was onderverdeeld in vier percelen, waarop vier grote kapittelhuizen waren gebouwd. Van noord naar zuid staan deze bekend als het Conrad Beckershuis, het Vrijenhuis, het Graeshuis en het Deken Doyshuis.¹⁵ Het onderzoeksgebied is gelegen op het perceel van het Deken Doyshuis. Dit pand was de woning van de deken, die de dagelijkse leiding had over het kapittel onder de proost. De huidige benaming van het pand verwijst naar de laatste geestelijke bewoner van

9 Bloemink, Nalis & Stades-Vischer, 1996a, 220.

10 Van Vliet, 1996, 113.

11 Hucbaldi Vita S. Lebuini, 1829, 361.

12 Van Vliet, 1996, 111.

13 Mittendorff, 2009, 31.

14 Van Vliet, 1996, 112-113.

15 Bloemink, Nalis & Stades-Vischer, 1996b, 208.

Afb. 10: Het onderzoeksgebied wordt aan de noordzijde begrensd door een primaire verkavelingsas uit de 9de eeuw (Sandrasteeg) en aan de zuidzijde door een latere secundaire as (Kleine Poot).

het pand, de in 1591 als gevolg van de reformatie gevluchte deken Peter Doys. Feitelijk bestond het uit een complex van gebouwen, die na het vertrek van Peter Doys in verschillende handen kwamen (zie paragraaf 3.2).

De oriëntatie van de in het verleden aangetroffen tufstenen funderingen suggereert dat de oudste bebouwing binnen het blok was georiënteerd op de Sandrasteeg. De Sandrasteeg wordt op basis van archeologische gegevens beschouwd als onderdeel van één van de primaire verkavelingsassen van de nederzetting Deventer (afb. 10). Deze assen, die waarschijnlijk rond 850 zijn aangelegd, dienden als uitgangspunt voor de verkaveling van

Afb. 11: In de zuidgevel van het gotische kerngebouw (de 'Wankele Muur') is de daklijn zichtbaar van het 14de-eeuwse pand dat er tegenaan was gebouwd.

de nederzetting.¹⁶ De Kleine Poot is als secundaire verkavelingsas pas in een later stadium tot stand gekomen.¹⁷ Het gebouw dat als kerngebouw van het complex wordt beschouwd, is ook parallel aan de Sandrasteeg georiënteerd en voegde zich dus mogelijk naar op dat moment al bestaande bebouwing.¹⁸ Dit (deels nog aanwezige) kerngebouw omvat onder meer de markante trapgevel die lange tijd bekend stond als de 'Wankele Muur'. Deze gevel vormde oorspronkelijk de zuidgevel van een rechthoekig pand met een lengte van ca. 11 m en een breedte van 7,5 m. Op basis van de spitsboognissen in de gevel en de baksteenformaten wordt de bouw van het pand doorgaans rond 1300 gedateerd.¹⁹ Het pand, dat in de literatuur als het gotische kernhuis wordt aangeduid, bestond uit een kelder (aanvankelijk zonder gewelven maar met een houten balklaag als plafond), een begane grond en eerste verdieping met representatieve woonfunctie en een zolder.²⁰ Bouwhistorisch onderzoek aan de buitenzijde van de zuidgevel leverde een groot aantal bouwsporen op, waaronder de oorspronkelijke daklijn van een vermoedelijk in de 14de eeuw tegen de gevel aangebouwd pand (afb. 11). Deze daklijn kan nu waarschijnlijk in verband worden gebracht met

de tijdens het archeologisch onderzoek aangetroffen funderingsresten (zie paragraaf 4.2). Vermoedelijk vanaf de 15de eeuw werden geleidelijk de overige gebouwen van het complex tegen of naast het gotische kernhuis gebouwd.²¹ Van de middeleeuwse bewoners van het kernhuis en de andere panden is weinig bekend, de panden worden in de stadsrekeningen slechts een enkele keer zijdelings aangeduid, bijvoorbeeld als 'Capittelhuis'.

3.2 De gebouwen van het Deken Doyshuis tijdens en na de reformatie

Na het tiendaagse beleg door Maurits in 1591 ging Deventer definitief over van Spaanse in staatse handen. Deze zogenaamde Reductie had onder meer als gevolg dat de hervormd-calvinistische kerk de enig toegestane kerk werd. Daarnaast werd de reformatie van geestelijke goederen vanaf dat moment voortvarend ter hand genomen. Er werd door de stad een rentmeester aangesteld die de geestelijke goederen administratief beheerde. In 1593 kwam de gehele kapitteladministratie onder zijn hoede.²² Voor kloosters en andere panden die vóór die tijd in het bezit waren van de (katholieke) kerk, werden geen nieuwe bewoners aangenomen. Hierdoor

16 Vermeulen, Nalis & Havers, 2006, 53-59; Mittendorff, 2007, 277.

17 Het moment waarop deze secundaire assen ontstonden kan vooraansnog niet met zekerheid worden bepaald. Het is niet uitgesloten dat deze al in de 10de eeuw tot stand kwamen. Wel kan de aanwezigheid van de bisschopshof een bepalende factor zijn geweest in de loop van deze as, of in het wijzigen van de loop op een later moment. Daardoor komt de huidige loop van de Kleine Poot niet overeen met het regelmatige grondpatroon in andere delen van de stad, waar de secundaire assen nagenoeg parallel aan de primaire assen zijn georiënteerd. Mogelijk ligt hier de uitbreiding van het koor om de Lebuinuskerk aan ten grondslag.

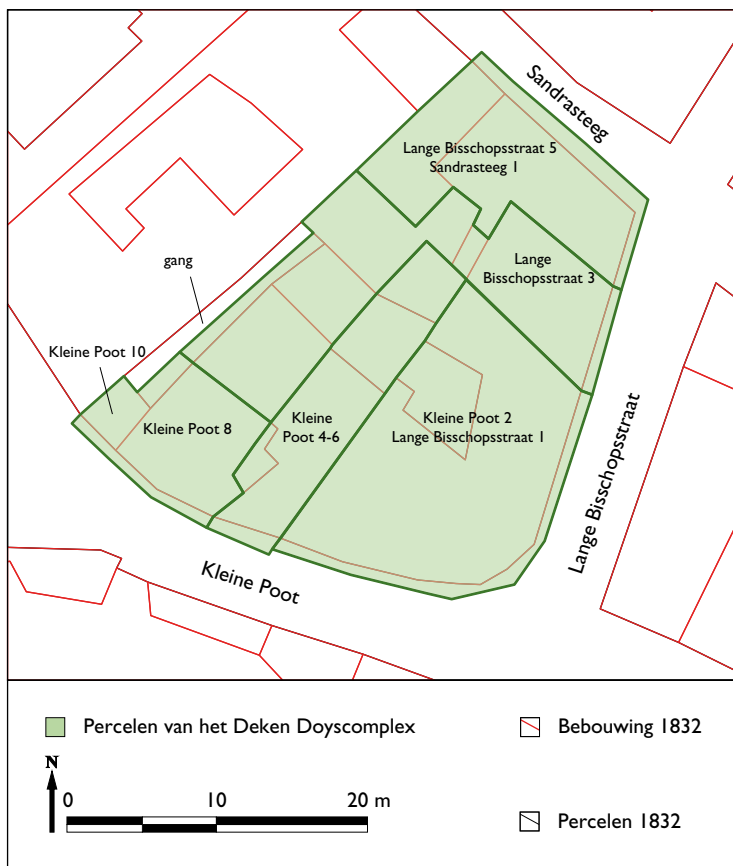
18 Bloemink, 1998, 5.

19 Bloemink, Nalis & Stades-Vischer, 1996b, 226; Bloemink, 1998, 4; Bloemink, 2006, 11; Van de Laar, 2009, 95.

20 Bloemink, 1998, 24.

21 Bloemink, Nalis & Stades-Vischer, 1996a, 226-229.

22 Nalis, 1996, 62.

Afb. 12: De vijf verschillende percelen waarin het Deken Doyscomplex uiteindelijk werd opgesplitst.

vervielen deze panden aan de stad als de laatste bewoners waren vertrokken of overleden.

In het geval van het Deken Doyshuis was de laatste bewoner deken Peter Doys. Toen deze in 1591 als gevolg van de Reductie vertrok, kwam het perceel in stedelijke handen. Vanaf 1603 werd het perceel verhuurd aan de boekdrukker Jan Evertsz. Cloppenburg. Hij bracht zijn woning en bedrijf 'De Vergulde Bijbel' over naar dit pand, waarvoor hij per jaar 50 goudgulden aan huur betaalde.²³ De drukkerij werd na van Cloppenburg achtereenvolgens voortgezet door Baptista van Doetecum (1605 – 1614), diens weduwe Hendrixken Roelofs van Merlaer (1611- 1614) en de nieuwe echtgenoot van Hendrixken, Sebastiaan Wermbouts (1614 – 1636). In de rekeningen van de stedelijke rentmeester komt het pand meermalen voor, echter weinig gespecificeerd, zodat geen onderlinge bouwvolumes zijn te onderscheiden.²⁴

De nieuw in het bezit van de stad gekomen geestelijke panden vroegen veel onderhoud, waarin door de stad veel geld werd geïnvesteerd. Een deel van de panden was echter in een dermate verwaarloosde staat, dat de stad in 1612 besloot de meest onrendabele panden te verkopen. In 1617 werd het complex van het

Deken Doyshuis in drieën verdeeld en openbaar verkocht. Sebastiaan Wermbouts kocht de huidige percelen Kleine Poot 2 en 4-6 en Lange Bisschopsstraat 1, 3 en 5 ten behoeve van zijn drukkerij. Het perceel Kleine Poot 8 en 10 werd gekocht door Steven Calviel en Berendt Sporck. Ten slotte werd een stalgebouw (des dekens stall), Sandrasteeg 1, verkocht aan een zekere Herman Henriksen.

Hieronder worden per huidig perceel beknopt de verdere ontwikkelingen weergegeven, die in de context van het archeologische onderzoek van belang zijn (afb. 12).²⁵

Kleine Poot 2- Lange Bisschopsstraat 1

Dit hoekpand bleef tot 1674 in gebruik als drukkerij 'De Vergulde Bijbel'. Het perceel, dat in 1617 door Wermbouts werd gekocht, werd door zijn opvolger Cost in 1644 opgesplitst. Hij verkocht een deel van zijn perceel aan Caspar Roemer, die er het huis Lange Bisschopsstraat 3 op bouwde. In 1656 werd er nogmaals een deel afgesplitst, het huidige perceel Kleine Poot 4-6.

In 1669 bezwaarde Cost het overgebleven deel van zijn perceel met een hypotheek van 500 karolusgulden. In 1674 werd het pand overgedragen aan ene Arent Arents, nadat Cost zijn lucratieve post als stadsdrukker

23 Nalis & Salman, 1994, 11.

24 Bloemink, Nalis & Stades-Vischer, 1996a, 222.

25 De gegevens zijn ontleend aan de beschrijving door Bloemink, Nalis & Stades-Vischer, 1996a, 222-225.

was kwijtgeraakt. Daarna werd het huis aangekocht door apotheker Herman Pieterman. Tot 1877 zou het pand in gebruik blijven als apotheek, onder meer onder drie generaties van de familie Kroon. In 1877 verkocht de laatste Kroon het pand aan koekfabrikant Klopman-Baerselman. Die verbouwde in 1881 het pand tot koekbakkerij en hernoemde het tot 'Koninklijke fabriek van de beroemde en echter Deventer sucade- en kruidkoeken' of 'De van ouds gekroonde Allemansgading'. In 1950 werd de koekbakkerij in dit pand beëindigd, waarna er een stomerij werd gevestigd. In 1968 werd het verwaarloosde pand door de gemeente aangekocht en gesloopt.

Lange Bisschopsstraat 3 en 5

In 1644 had de muntmeester Caspar Roemer het huidige perceel Lange Bisschopstraat 3 gekocht. Ongeveer tegelijkertijd kocht hij van Herman Henrixen het huis dat de voormalige stal van de deken was geweest. Op deze percelen bouwde Roemer twee nieuwe huizen, de huidige panden Lange Bisschopsstraat 3 en 5. Waarschijnlijk liep het bezit van Roemer door tot aan de achterzijde van Kleine Poot 8 en omvatte het dus ook de noordelijke helft van het gotische kerngebouw.²⁶ Het pand nr. 3 stond aan het eind van de 17de eeuw bekend als 'De Allemans Gaedinge'. Opvallend is dat in de 19de eeuw juist de koekbakkerij in het hiernaast gelegen pand nr. 1 'de van ouds gekroonde Allemansgading' heette.

Kleine Poot 4-6

In 1656 werd dit perceel afgesplitst van het bezit van Cost en verkocht aan de schoenmaker Jacob Cornelis. Deze koop behelsde zowel het pand aan de straat (dat tegen het gotische kerngebouw was aangebouwd) als de zuidelijke helft van dit kerngebouw en de achterplaats, tot aan het perceel van Caspar Roemer (Lange Bisschopsstraat 3). In 1678 had het huis de naam 'In duijsent vreesen'. In 1680 kwam het in bezit van schoenmaker Gerrit Tjeinck, wiens familie het pand een eeuw lang in bezit zou houden. In de 19de eeuw had het pand verschillende bewoners met uiteenlopende beroepen. In 1967 kocht de gemeente het pand, waarna er in 1977 de 'Wereldwinkel' in werd gevestigd. Nadat het enige tijd gekraakt was geweest, werd in 2008 het deel van dit pand dat niet tot het gotische kernhuis behoorde, gesloopt.

Kleine Poot 8 en 10

Het pand Kleine Poot 8 werd in 1617 gekocht door steenhouwer Berendt Sporck en chirurgijn Steven Calville. Of bij de koop aanvankelijk ook het noordelijke deel van het gotische kerngebouw was inbegrepen is niet geheel duidelijk. In ieder geval kwam dit rond 1644 in handen van Caspar Roemer (zie noot 25). Wel hoorde de gang langs de noordelijke zijgevel van Kleine Poot 8 tot het gekochte goed. Deze gang liep oorspronkelijk waarschijnlijk geheel door tot aan de Sandrasteeg en vormde een belangrijke doorgang binnen de immunitet.²⁷ De kapittelheren die aan de Sandrasteeg woonden, konden via deze steeg gemakkelijk doorsteken naar de Lebuinuskkerk. De gang wordt aan de Kleine Pootzijde ontsloten met een afsluitbaar gotisch poortje (Kleine Poot 10).

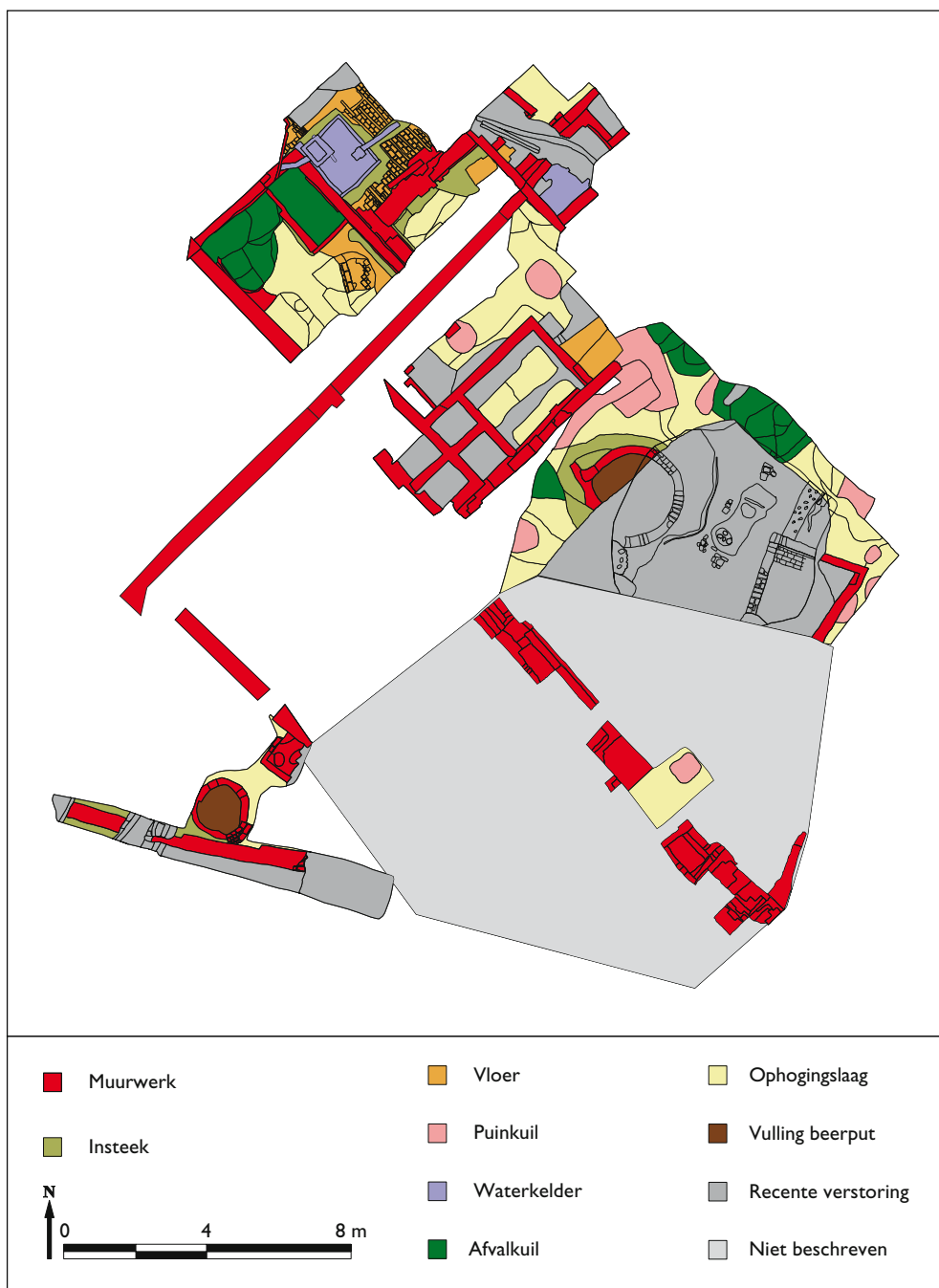
Aan deze gang bevonden zich in ieder geval in de 18de eeuw enkele woningen. In 1732 worden drie woningen vermeld, in 1767 twee woninkjes en twee stallen en in 1839 is sprake van vier woningen. Boven de poort bevond zich eveneens een kamertje. Ook tegenwoordig bevindt zich boven het poortje nog een smalle woning van twee etages.

²⁶ Roemer kocht het huis "opten hoick van het Paepenclooster tegens den Olden St. Oluff aver gelegen". Waarschijnlijk lag deze in 1486 genoemde Olafkapel in een travee tussen twee steunberen aan de noordzijde van de Lebuinuskkerk (Bloemink, Nalis & Stades-Vischer, 1996a, 227).

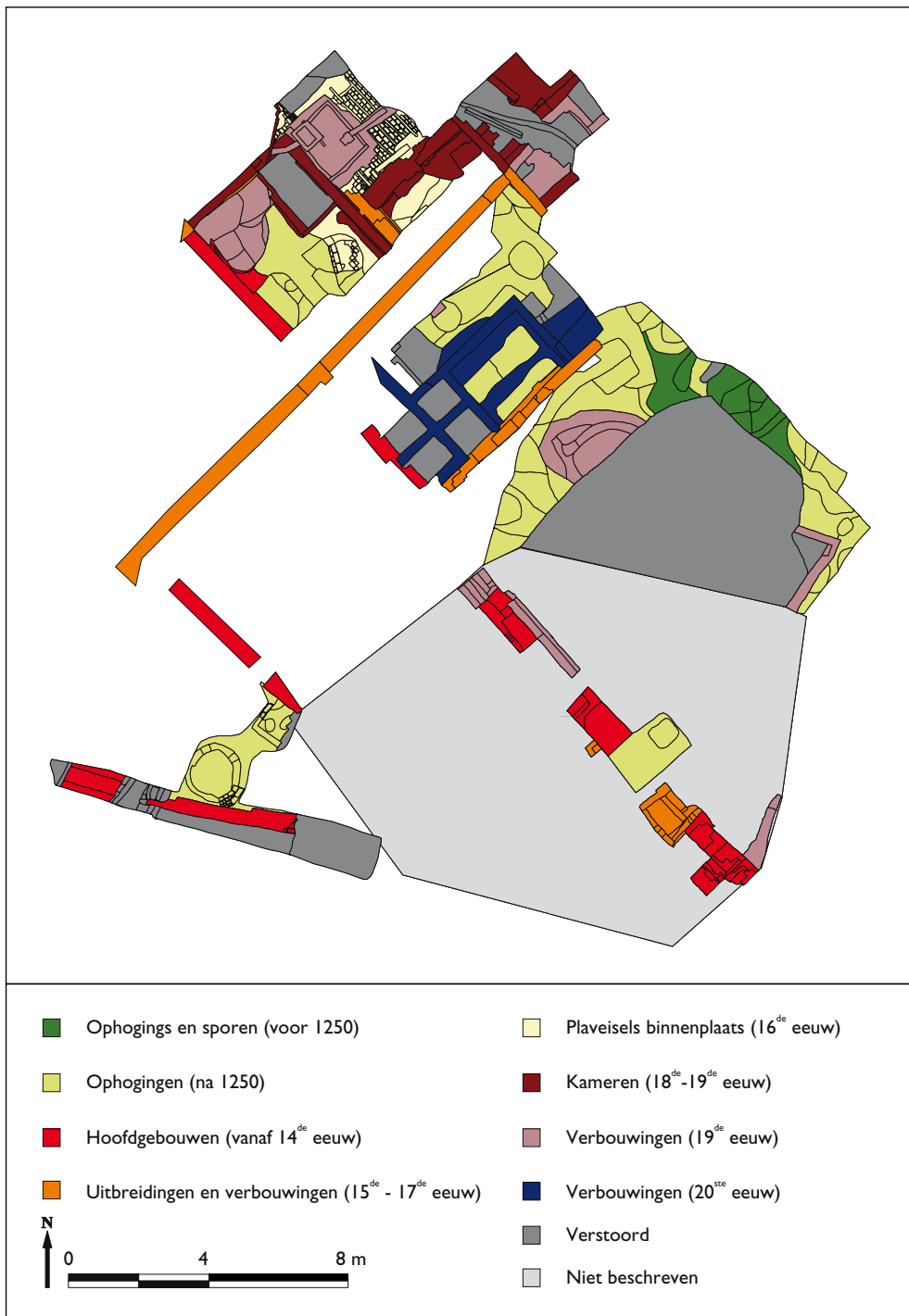
²⁷ Bloemink, Nalis & Stades-Vischer, 1996a, 227.

4. Sporen en structuren

In deze paragraaf worden de belangrijkste sporen en structuren beschreven. De sporen zijn in eerste instantie gegroepeerd op basis van interpretatie. Dit overzicht wordt weergegeven in afb. 13. Deze allesporenkaart geeft naast een goed overzicht van de verschillende soorten sporen een duidelijk beeld van de verschillende funderingsresten die zijn gedocumenteerd. Vervolgens zijn de sporen zoveel mogelijk in een chronologische fasering ondergebracht. Hierbij is een negental fasen onderscheiden. In de volgende deelparagrafen worden sporen uit de afzonderlijke fasen beschreven. Een overzicht van de fasering van alle sporen is weergegeven in afb. 14.

Afb. 13: De allesporenkaart, gegroepeerd op interpretatie.

Afb. 14: Alle sporen van het onderzoek kunnen worden gegroepeerd in acht verschillende fasen.

4.1 Middeleeuwse ophogingspakketten en kuilen (ca 1100 – ca 1600)

De eerste fase omvat de sporen die op basis van het ontbreken van baksteenresten in de vulling waarschijnlijk vóór 1250 zijn te dateren (vóór 1250 komt baksteen vrijwel niet voor). Het gaat hier voornamelijk om enkele ophogingslagen en afvalkuilen. Tussen de noordoostelijke putwand van werkput 5 en de verstoring van de opgravingsput van project 227 dagzomen enkele lagen die aan deze fase zijn toe te schrijven. Centraal hierin ligt een deel van een min of meer ronde afvalkuil, waarvan waarschijnlijk de bovenste vullingslagen zijn

aangesneden.²⁸ Uit deze vullingslagen zijn enkele scherven keramiek verzameld die een sluitdatering in de 12de eeuw opleveren. Aan weerszijden wordt de kuil omgeven door enkele dagzomende ophogingslagen, die stratigrafisch gezien ouder dan de kuil moeten zijn.

Fase 2 bevat de laatmiddeleeuwse ophogingspakketten en kuilen die wel baksteen in de vulling bevatten, en daardoor zeker na 1250 moeten dateren. Omdat uit deze ophogingslagen in de meeste gevallen geen vondsten zijn aangetroffen, kan voor fase 2 geen goede sluitdatum worden gegeven. Wel kan worden gesteld dat de meeste sporen die onder fase 2 zijn geordend in stratigrafisch opzicht ouder zijn dan de sporen uit de daaropvolgende fasen. Het grootste deel van het vlak van werkput 5 bevat dagzomende ophogingslagen uit deze fase, maar ook in de werkputten 1 en 3 zijn lagen uit deze fase aangesneden. De oversnijdingen door sporen uit latere fasen suggereren dat de (grootschalige) ophoging van het terrein op deze plek vóór de 17de eeuw is beëindigd. Dit is vergelijkbaar met archeologisch onderzochte locaties elders in de binnenstad.

4.2 Sporen van het kerngebouw en een tweede 14de-eeuwse gebouw

Muurwerk behorende tot het gotische kerngebouw

De derde fase behelst onder meer delen van de noordoostelijke zijmuur van het gotische kerngebouw. Deze werden in de zuidwestelijke putwanden van de werkputten 1 en 3 aangesneden. In werkput 2 werd het deel van de westelijke zijmuur van het kerngebouw tussen de zuidelijke voorgevel en de zijmuur van het pand Kleine Poot 8 gedocumenteerd. De dikte van deze muren kon niet worden vastgesteld, omdat deze bij de sloopwerkzaamheden slechts gedeeltelijk waren vrijgelegd. In werkput 1 kon de oostelijke zijmuur over een lengte van ruim 4 m worden onderzocht. In deze muur is een dichtgezette kelderingang zichtbaar die ook aan de binnenzijde van de kelder nog herkenbaar was. Vanwege de geringe diepte van het opgravingsvlak is alleen de bovenzijde van de boog boven de ingang gedocumenteerd. Bij het verder vrijleggen hiervan kwam ook de dichtzetting aan het licht (afb. 15). Behalve baksteen waren in de dichtzetting ook (delen van) plavuizen verwerkt. Het is niet

Afb. 15: De bovenzijde van de boog over de kelderingang in de oostelijke zijmuur van het gotische kerngebouw in werkput 1.

duidelijk of de ingang bij de oorspronkelijke opzet van de kelder behoorde. Het moment van dichtzetting kan wel worden bepaald (zie paragraaf 4.6). De muur was gemetseld in rode bakstenen in een kalkmortel. De lengtematen van de bakstenen konden niet worden bepaald, omdat er in het fragment alleen koppen zichtbaar waren. De breedte van de stenen varieerde van 13,5 tot 14,5 cm, de dikte bedroeg 7,5 tot 8 cm. De stenen van de boog boven de kelderingang hadden een breedte van 14 cm en een dikte van 7-7,5 cm.

In werkput 2 werd een deel van de westzijde van de keldermuur van het kerngebouw blootgelegd (afb. 16). Deze muur kon over een lengte van ongeveer 3,5 m tot een diepte van 0,5 m worden onderzocht. De muur bestond uit grotendeels secundair gebruikte bakstenen.²⁹ Waarschijnlijk gaat het om een latere aanpassing

²⁸ Spoornummers 146 t/m 152.

²⁹ Formaat 23,5-24 x 12,5-13 x 5,5 cm. Er was relatief veel breuksteen toegepast. Daarnaast hadden deze stenen oudere

van de zijmuur. Het kan bijvoorbeeld gaan om een kelder muur van het gesloopte pand Kleine Poot 4-6, die vóór de eigenlijke zijmuur van het kernhuis is geplaatst. Het kon door de beperkte blootlegging echter niet goed worden bepaald of dit inderdaad het geval was. Aan de westzijde van het muurfragment, dus in de hoek met de zijgevel van het nog bestaande pand Kleine Poot 8, bevond zich een kelderingang die toegang gaf tot de kelder onder het kernhuis. Deze ingang is in een later stadium in de muur ingebracht. Vermoedelijk betreft het hier een tweede ingang die werd aangelegd na de splitsing van het kernhuis in twee delen, waarschijnlijk in 1644 (zie paragraaf 3.2).³⁰ Na het aanbrengen van een scheidingsmuur dwars over het midden

Afb. 16: De westelijke zijmuur van het gotische kerngebouw in werkput 2.

Afb. 17: De betonnen fundering die tegen de oostelijke zijmuur van het gotische kerngebouw is aangebouwd. Die zijmuur bevindt zich onder het oranje plastic.

van de kelder was immers een tweede ingang nodig. In de werkput was ook de zijgevel van het pand Kleine Poot 8 zichtbaar. Deze muur is gefotografeerd, maar kon niet verder worden onderzocht omdat die in een zeer slechte staat verkeerde. Het verband waarin deze muur tot de zijgevel van het kernhuis (of de kelder muur van Kleine Poot 4-6) stond, kon daarom niet worden vastgesteld.

Een tweede deel van de noordoostelijke zijmuur van het kernhuis werd in de zuidwestelijke putwand van werkput 3 aangetroffen. Omdat dit muurdeel ten tijde van het onderzoek reeds was opgenomen in de bekisting voor de betonnen fundering van de nieuwbouw, kon deze muur alleen globaal worden gedocumenteerd (afb.17). Bij een verbouwing in de 20ste eeuw werd tegen deze muur een betonfundering aangebracht die deels in de bestaande muur werd ingehakt (zie paragraaf 4.7).

Sporen van een 14de-eeuws pand tegen het kerngebouw

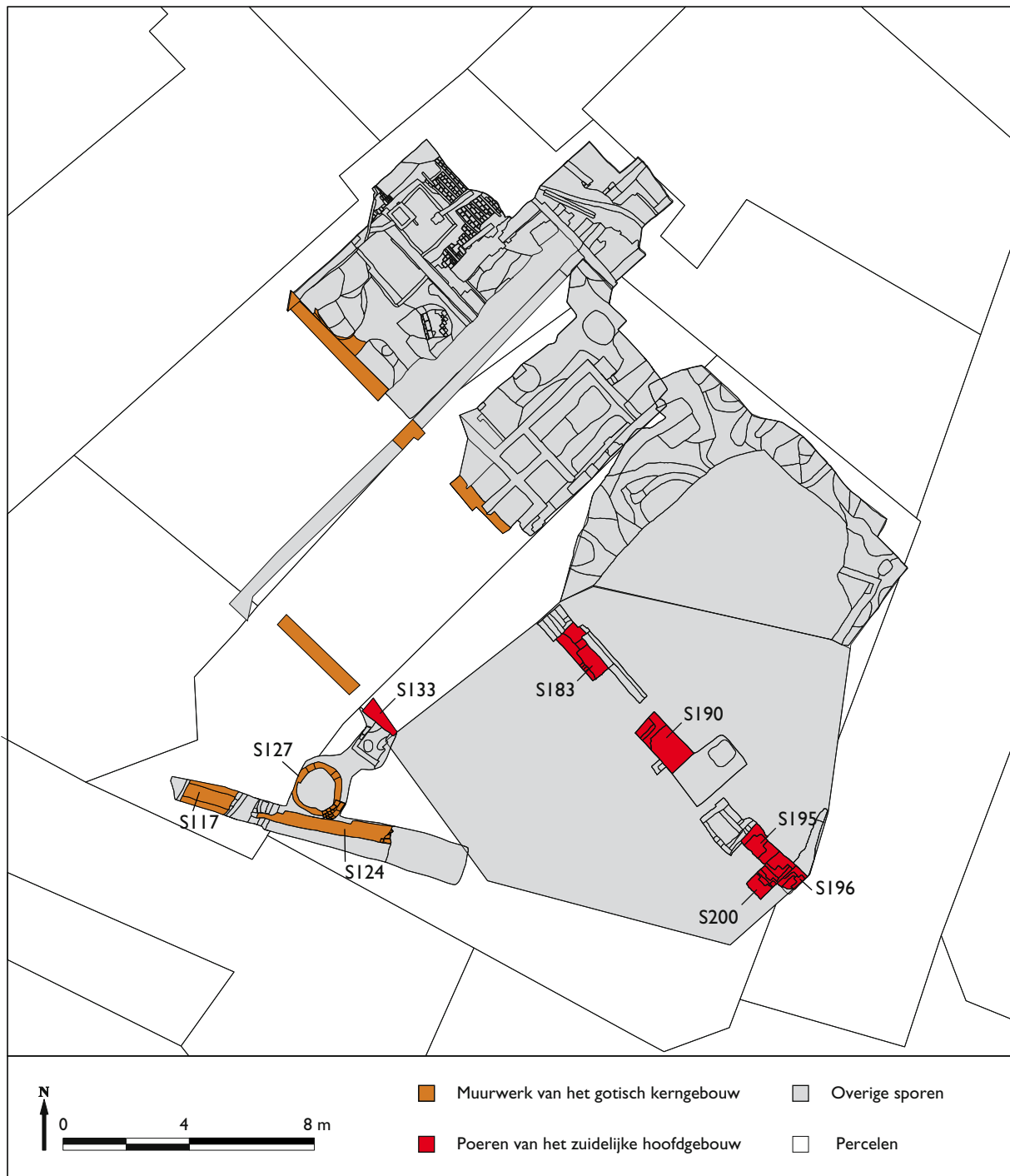
Sporen van een tweede gebouw uit deze fase werden in de zuidelijke helft van werkput 5 en in het meest noordelijke uiteinde van werkput 4 aangetroffen (afb. 18). Het betreft een vijftal bakstenen poeren.³¹ In werkput 5 vormden drie van deze poeren een rechte lijn die precies in het verlengde van de noordoostelijke zijgevel van het gotische kerngebouw lag (afb. 19).

De meest noordwestelijke van deze poeren lag ongeveer 2,8 m uit de gevel van het kernhuis. De poer zelf heeft een rechthoekige vorm met een lengte van 1,8 m en een breedte van 0,86 m en is geconstrueerd uit rode baksteen, gemetseld in een witte kalkmortel. Hoewel in de poer redelijk veel breukstenen zijn toegepast, betreft het gezien het ontbreken van oudere mortelsporen waarschijnlijk toch primair gebruikte steen. De reden waarom veel breukstenen zijn toegepast zou kunnen zijn dat het funderingswerk betrof, waarbij het uiterlijk en een regelmatig metselverband van ondergeschikt belang waren. In slechts enkele gevallen konden lengtematen van de bakstenen genomen worden zonder het muurwerk te slopen. Daarom is volstaan met het

mortelsporen: een aanwijzing voor hergebruik.

30 Van de Laar, 2009, 99.

31 Spoornummers 183, 190, 195, 200 en 133.

Afb. 18: Overzicht van het in de tekst beschreven muurwerk van het gotische kerngebouw, de bakstenen poeren van een 14de-eeuws pand en de resten van de ommuring om het complex.

opmeten van enkele stenen, die zich wel in het zicht bevonden. De lengtematen die konden worden genomen bedroegen 28 cm. De breedte van de stenen varieerde van 13,5 tot 14 cm, de dikte was 6 à 7,5 cm.

De afstand tussen de eerste poer (S183) en de tweede (S190) bedroeg ongeveer 2 m. De naar elkaar gekeerde korte zijden van de poeren vertoonden geen aanwijzingen dat de poeren onderling verbonden zijn geweest. Puer S190 was eveneens rechthoekig van vorm met zijden van 1,8 bij 0,9 m. Het metselwerk was in een onregelmatig verband uitgevoerd, maar wel in overwegend hele stenen die geen oudere mortelresten vertoonden. Op basis hiervan is geconcludeerd dat het primair toegepaste bakstenen betreft. De stenen hadden een uniform formaat van 29 x 14 x 7 cm (lxbxh).

De derde poer in lijn (S195) bevond zich op 3 m ten zuidoosten van poer S190. Met zijden van 1 bij 0,8 m is deze beduidend korter dan de eerste twee. Mogelijk wordt de grotere afstand tot poer S190 en de geringere lengte veroorzaakt doordat een deel van de oorspronkelijke poer is uitgebroken ten behoeve van de aanleg van een latere kelderingang (zie paragraaf 4.4). Wanneer de poer namelijk denkbeeldig met 0,8 m in noordoostelijke richting wordt verlengd, bedraagt de tussenafstand nog maar 2,2 m. Dit komt nagenoeg overeen met de afstand tussen poer S183 en S190. Ook de steenformaten van de primair gebruikte bakstenen zijn vrijwel gelijk (29-29,5 x 13,5-14 x 7 cm). Het is dan ook aannemelijk dat deze poer tot dezelfde opzet behoort als de hierboven beschreven poeren.

Koud tegen de zuidoostelijke korte zijde van poer S195 is een massief blok metselwerk geplaatst (S196) met zijden van 1 bij 0,8 m. Dit blok is eveneens uitgevoerd in primaire baksteen met een steenformaat van 29 x 14 x 7 cm. De metsellagen van de zuidoostelijke helft van dit blok hellen af in zuidoostelijke richting, dus richting de huidige Lange Bisschopsstraat. Vanwege de afwijkende afmetingen in vergelijking met de andere poeren, de plaatsing

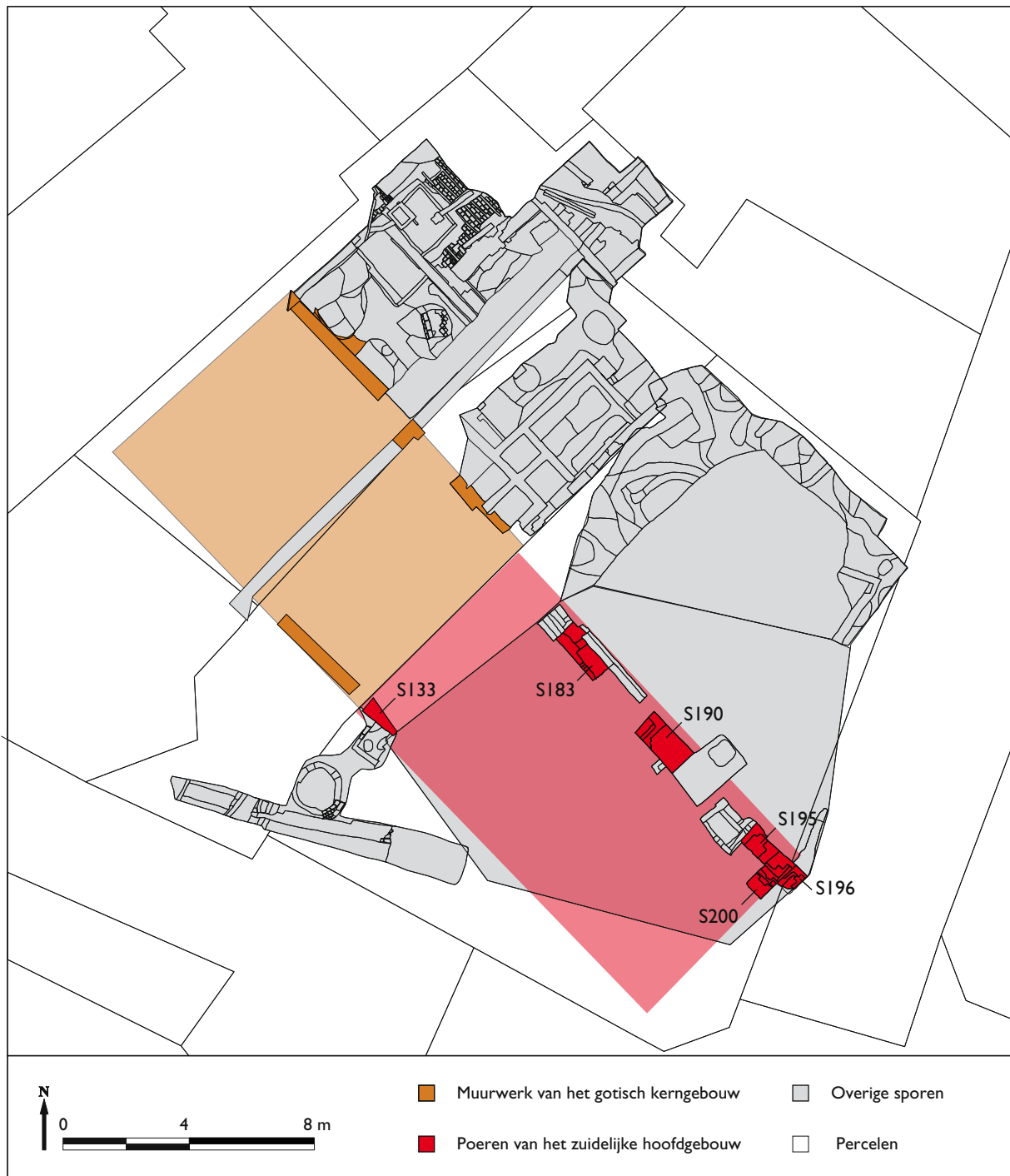
Afb. 19: De bakstenen poeren bevonden zich in een rechte lijn in het verlengde van de oostelijke zijmuur van het gotische kerngebouw.

Afb. 20: Poes S133 werd in werkput 4 voor een deel blootgelegd.

direct tegen poer S195 en de hellende metsellagen zou het hier goed kunnen gaan om een steunbeerconstructie. De steunbeer was dan bedoeld om de druk op de poer op de hoek van het gebouw op te vangen. Hoewel het formaat van de gebruikte stenen aansluit bij dat van de poeren, hoort de steunbeer waarschijnlijk niet tot de oorspronkelijke opzet. Vooral het feit dat de steunbeer koud tegen de beide poeren is geplaatst, duidt op een latere toevoeging.

De interpretatie van deze constructie als hoek van een gebouw wordt ondersteund door de een vierde poer (S200), die deels over de steunbeer S196 is heengebouwd en een haakse hoek in zuidwestelijke richting vormt. Het is niet zeker of deze poer tot dezelfde bouwfase behoort of later is tussengevoegd. Het afwijkende steenformaat (28 x 13 x 6,5-7 cm) en aanwijzingen voor de toepassing van secundaire bakstenen wijzen op de laatstgenoemde optie.

Afb. 21: De gereconstrueerde oppervlaktes van het gotische kerngebouw en het 14de-eeuwse pand dat op de bakstenen poeren was gefundeerd.

Een deel van de vijfde poer (S133) werd in werkput 4 waargenomen (afb. 20). Deze bevond zich vrijwel direct tegen de buitenzijde van de voorgevel van het gotische kerngebouw. Omdat maar een betrekkelijk klein deel van deze poer kon worden vrijgelegd, zijn de afmetingen ervan niet vastgesteld. De lengte bedroeg meer dan 1,2 m, de breedte meer dan 0,55 m. De steenformaten van het onregelmatig metselwerk bedroegen ? x 13,5 x 7 cm.³²

³² In het vrijgelegde stuk van de poer bevonden zich geen hele bakstenen, waardoor geen lengtemaat kon worden bepaald.

De aangetroffen muurresten vormen een rechthoekige plattegrond van een gebouw dat op stevige poeren was gefundeerd (afb. 21). Als de buitenzijde van de poeren als buitenmaat voor het gebouw wordt gehanteerd, had het een breedte van ca. 7 m en een lengte van ruim 13 m. Hierbij is ervan uitgegaan dat dit gebouw direct tegen de gevel van het gotische kernhuis stond. Diverse bouwsporen, met name de aanwezigheid van een daklijn aan de buitenzijde van de gevel van het gotische kerngebouw en een doorgang in deze gevel wijzen erop dat op enig moment tegen de zuidgevel van het kerngebouw een ander gebouw werd geplaatst. Mogelijk kwam dit gebouw al in de 14de eeuw tot stand.³³ De aangetroffen resten vormden waarschijnlijk de fundering van dit pand. In eerste opzet was dit pand dus gefundeerd op poeren. Het is niet uitgesloten dat deze de basis vormden voor een spaarboogconstructie, hoewel daar tijdens het onderzoek geen aanwijzingen voor zijn aangetroffen. In eerste opzet was dit pand niet onderkelder. Pas in een later stadium werd een kelder aangebracht (zie paragraaf 4.4). Van het opgaande muurwerk is niets bewaard gebleven. Op basis van de bouwsporen in de zuidgevel van het gotische kerngebouw kan wel worden vastgesteld dat het nieuwe gebouw even hoog als het kerngebouw moet zijn geweest. Ervan uitgaande dat dit pand oorspronkelijk niet was onderkelder, betekent dat dat het inclusief de zolder waarschijnlijk drie verdiepingen telde.³⁴

Het ontstaan van de 'knik' in de Lange Bisschopsstraat

Opvallend is dat de voorgevel van het hierboven beschreven pand, waarvan de positie wordt aangegeven door poer S200, vrijwel tegen het huidige tracé van de Lange Bisschopsstraat ligt. To nu toe werd er van uitgegaan dat de Lange Bisschopsstraat in eerste opzet een recht verloop had en dus deels over het (latere) perceel van de deken liep. Het huidige tracé zou tot stand zijn gekomen als gevolg van de vergroting van de kooromgang van de Lebuinuskerk in 1486. Omdat het kerkgebouw vanaf dat moment de rechte loop van de Lange Bisschopsstraat zou blokkeren, zou de straat deels zijn verlegd om de kerk te kunnen ontwijken. Hoewel er geen absolute zekerheid over de datering van de aangetroffen muurresten bestaat, blijkt uit de gegevens van het archeologisch onderzoek dat dit tracé in ieder geval al in de 14de eeuw tot stand is gekomen. Hoewel de romaanse kerk, de voorganger van de huidige Lebuinuskerk, op zich al dermate fors van formaat was om het tracé van de Lange Bisschopsstraat deels te blokkeren, wijst het ontbreken sporen van een straat zowel in dit onderzoek, als in het project 227 in 2002, erop dat de Lange Bisschopsstraat niet over dit perceel heeft gelopen. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat in 2002 slechts een kleine oppervlakte diep genoeg is opgegraven om de aanwezigheid van een straat aan te kunnen tonen. Daarbij komt dat de profielen van deze opgravingsput nauwelijks onderzocht konden worden.³⁵ Er bestaan dus argumenten op basis waarvan kan worden aangenomen dat de afwijkende loop van de Lange Bisschopsstraat niet door de uitbouw van de Lebuinuskerk is veroorzaakt, maar eerder is ingegeven door oudere beperkingen voortkomend uit het verkavelingspatroon en bezitsverhoudingen.

Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan de oorspronkelijke grens van de kerkelijke immuniteit. De hoofdstructuur van de huidige binnenstad kwam rond 850 tot stand.³⁶ De 9de-eeuwse immuniteit bestond waarschijnlijk nog uitsluitend uit de kerk (en kerkhof) en mogelijk een klein *monasterium* ten noorden hiervan (zie paragraaf 3.1). Het is aannemelijk dat, toen rond 850 een grotendeels nieuwe, planmatige uitleg van de nederzetting werd gerealiseerd, de 'nieuwe' Lange Bisschopsstraat als een van de belangrijkste doorgaande routes binnen de nederzetting zodanig werd aangelegd dat deze om of dicht langs de rand van de kerkelijke immuniteit liep.

Waarschijnlijk kwam de Lange Bisschopsstraat pas na de uitbreiding van het kapittelgebied onder bisschop Bernold, halverwege de 11de eeuw, binnen de immuniteit te liggen. Het kan op dit moment op basis van de beschikbare gegevens nog niet worden uitgesloten dat de zone ten oosten van het Grote Kerkhof, waarin zich

33 Bloemink, 1998, 6. Bij de sloop van de opvolger van dit pand op de hoek van de Kleine Poot en de Lange Bisschopsstraat in 1968 bleek dat de kap hiervan uit hergebruikte 14de-eeuwse sporen bestond. Mogelijk is voor dit pand gebruik gemaakt van sloopmateriaal van zijn voorganger.

34 Bloemink, 1998, 14.

35 Barwasser, Bloemink & Mittendorff, 2002.

36 Mittendorff, 2007, 248.

de diverse gebouwen van de middeleeuwse stedelijke overheid bevonden, al op een eerder moment bij de kerkelijke immunititeit behoorde. In de kelder van het stadhuis werd in 1980 een skelet aangetroffen dat door middel van ¹⁴C-datering tussen 1230 en 1280 is gedateerd. Op basis van stratigrafische gegevens wordt het graf na het begin van de 12de eeuw gedateerd.³⁷ Dat wijst erop dat deze zone na de 12de eeuw in ieder geval nog in gebruik was als begraafplaats en dus binnen de immuniteit moet hebben gelegen. Waarschijnlijk liep de Lange Bisschopsstraat in deze periode dus over het kerkhof. Oorspronkelijk was er dus waarschijnlijk sprake van een straat die langs de grens van de immuniteit liep, maar op enig moment als gevolg van de uitbreiding van het kerkelijke gebied in de immuniteit werd geïncorporeerd.

Resten van een muur om het complex

Muurresten, die in werkput 4 aangetroffen werden behoren waarschijnlijk toe aan een ommuring van het complex van de beide 14de-eeuwse panden. Een tweede mogelijkheid is dat het hier om de aan de Kleine Poot gelegen voorgevel van een klein bijgebouw gaat dat tegen het hoofdgebouw was aangebouwd. In werkput 4 werden twee fragmenten muurwerk aangetroffen die min of meer evenwijdig aan de Kleine Poot waren georiënteerd (S117 en S124). Deze twee delen behoorden in feite tot één muur, die is doorbroken door een leidingsleuf. De muur was ruim 50 cm breed. Voor de constructie waren stenen met een formaat van 27-28 x 12-13 x 7-7,5 cm gebruikt, die in een losse kalkmortel waren gelegd. Mogelijk sloot deze muur aan op de zijmuur van het op poeren gefundeerde pand en sloot deze het driehoekige terrein af dat tussen de gebouwen en de Kleine Poot lag. De datering van de muur zelf kon op basis van het beperkte onderzoek niet worden vastgesteld.

Hetzelfde gold voor de bakstenen beerput die tussen dit muurwerk en de zijgevel van het kerngebouw werd aangetroffen (S127). Omdat de put deels was dichtgestort met puin konden er tijdens het onderzoek geen vondsten uit worden verzameld. De put was gestapeld uit secundair gebruikte, veelal gebroken bakstenen (afmetingen ? x 14 x 7).

4.3 Resten van bestrating op de binnenplaats en in de gang

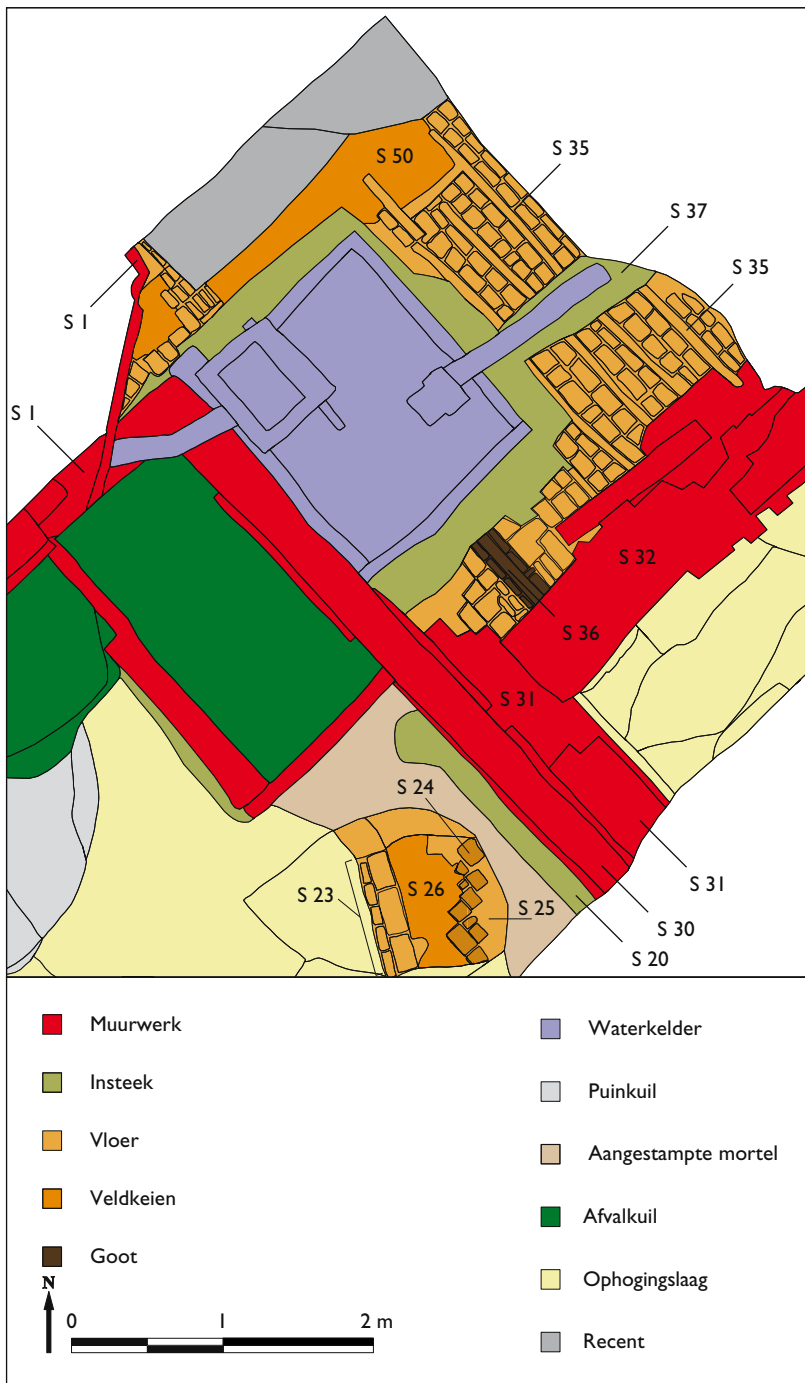
In werkput 1 zijn meerdere fragmenten van een plaveisel aangetroffen. Het grootste aaneengesloten vlak plaveisel (S35) bestond uit baksteen. De constructie bestond uit een zich herhalend patroon van twee rijen plat geplaatste bakstenen die steeds aan weerszijden door een rij op hun kant geplaatste stenen werden begrensd (afb. 22). Het bestratingpatroon is parallel aan de lengteas van het gotische kerngebouw georiënteerd. Het gebruikte materiaal bestaat bijna uitsluitend uit breukstenen en hoewel deze op het eerste gezicht geen oudere mortelresten bevatten, gaat het waarschijnlijk toch om secundair gebruikte baksteen. Mogelijk zijn de mortelresten die eventueel aanwezig waren door het belopen en schoonvegen van de bestrating verdwenen. Het steenformaat bedroeg 26 x 12-13,5 x 5-6 cm. De stenen waren los in zand gelegd. Aan de zuidzijde werd het vloertje begrensd door een halfsteens bakstenen muurtje (S33). Het is echter niet waarschijnlijk dat dit muurtje de oorspronkelijke begrenzing van de vloer vormt. In het verlengde van dit muurtje vertoonde het resterende plaveisel namelijk een mortelspoor dat erop duidt dat dit muurtje oorspronkelijk (deels) over het plaveisel doorliep (afb. 23). Eveneens aan de zuidzijde van de vloer is een restant van een in de vloer aangebrachte goot aangetroffen (S36, afb. 24). Deze goot bestaat uit één rij bakstenen die dieper gelegd is dan de rest van de vloer (breedte maximaal 10 cm), aan weerszijden begrensd door een rij op hun kant geplaatste bakstenen. Aan de noordzijde wordt dit gootje doorsneden door de insteek van een waterkelder (S37). Aan de zuidzijde is het overbouwd door muur S32. In totaal had het resterende deel van de goot een lengte van bijna 60 cm.

Iets ten zuiden van de bestrating S35, aan de andere zijde van muur S30, werd een tweede bestratingfragment aangetroffen (S23 t/m 26). Hier betreft het een plaveisel van kleine rivierkeijtes, aan weerszijden begrensd door een dubbele band van horizontaal gelegde bakstenen. Het fragment meet in totaal 0,8 bij 0,9 m. Aan de noord-

³⁷ Vermeulen & Van der Wal, in voorbereiding.

en oostzijde sluit deze verharding aan op een laag aangestampte mortel. Omdat de stenen van het plaveisel zelf in los zand zijn gelegd, is het niet zeker of deze mortellaag de vleilaag van het plaveisel betreft, of dat het juist om een voortzetting van de verharding in een ander materiaal gaat.

Aan de noordzijde sluit de bestrating S35 aan op een plaveisel van rivierkeitjes (S50). Dit plaveisel is evenals de baksteenvloer deels vergraven door de insteek (S37) van een waterkelder en aan de noordzijde door een andere verstoring. De zuidwestzijde van het plaveisel is overbouwd door een deel van muur S1 (zie paragraaf 4.4). Dit keienplaveisel sluit aan op de gang die achter het gotische kerngebouw liep en uitkwam op het poortje van Kleine Poot 10 (afb. 30). Het keienplaveisel kan daarom worden gezien als de oorspronkelijke

Afb. 22: Overzicht van de resten van plaveisels die in werkput 1 zijn aangetroffen.

loop van de gang. Daarmee lijkt het plausibel dat de gang oorspronkelijk doorliep tot aan de Sandrasteeg (zie paragraaf 3.2). De bakstenen bestrating maakt op basis van het afwijkende materiaalgebruik de indruk niet tot de gang zelf te hebben behoord. Waarschijnlijk gaat het hier eerder om een geplaveide binnenplaats. Mogelijk is het fragment plaveisel S23-26 een restant van een pad dat naar deze binnenplaats leidde vanuit het gotische kerngebouw. De datering van de gebruiksfase van deze plaveisels is niet eenvoudig. Het staat vast dat de plaveisels op enkele punten zijn overbouwd door muurwerk en daarom ouder moeten zijn dan de muren S1 (althans het deel hiervan dat over de steeg is heengebouwd), S31, S32 en S33. In de ophogingslagen onder de vloeren werd geen materiaal aangetroffen dat een datering kan leveren. Het vleizand onder het plaveisel kon niet worden onderzocht omdat de bestrating niet is verwijderd. De grond die op de vloer lag, bevatte wel enig vondstmateriaal. Een scherp van een baardmankruik dateert het deponeren van de laag direct op de bestrating in de tweede helft van de 16de eeuw of later.

Afb. 24: Detail van het gootje S36.

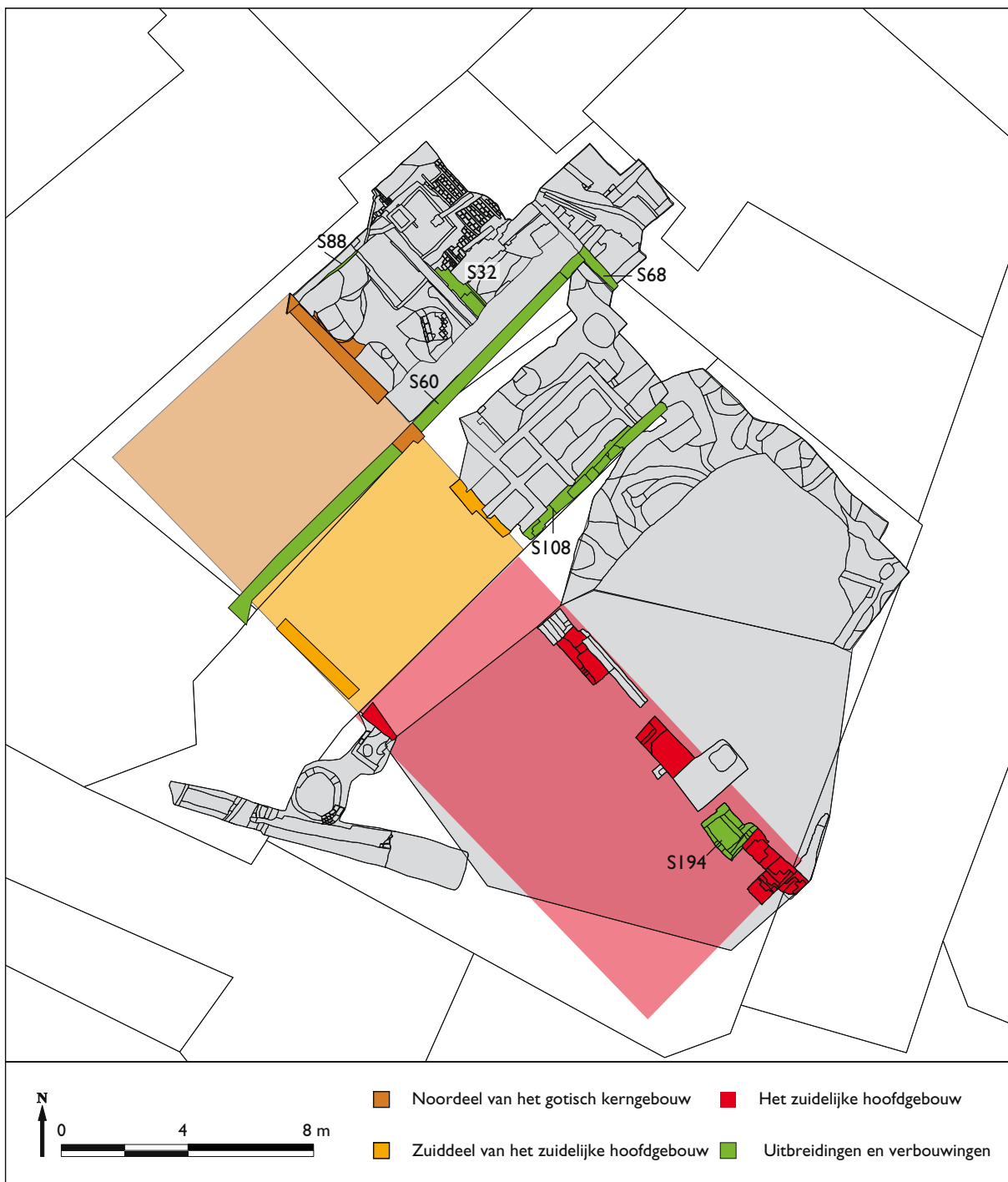
Afb. 23: Het mortelspoor in het verlengde van het muurtje S31 wijst erop dat deze muur over de vloer doorliep.

4.4 Uitbreidingen en verbouwingen (1475 – 1700)

Een deel van de aangetroffen muurresten is te interpreteren als een aanbouw aan het oorspronkelijke gotische kerngebouw en het 14de-eeuwse op poeren gefundeerde pand. De datering van deze verschillende muurresten kan niet altijd scherp worden bepaald. Op diverse gronden die in deze paragraaf in elk specifiek geval zullen worden toegelicht, kunnen deze uitbreidingen en aanbouwen na het laatste kwart van de 15de eeuw tot in de 17de eeuw worden gedateerd (afb. 25).

Kelderingang

Het oudste van de muurresten uit deze fase bevond zich in werkput 5. Het betreft een rechthoekige, halfsteens constructie met een afmeting van 1,4 x 1,1 m die koud tegen poer S195 was aangebouwd (S194). Binnen deze constructie was een vlakke bakstenen vloer aangebracht. Aan de

Afb. 25: Overzicht van de in de tekst beschreven uitbreidingen en aanvullingen tussen 1475 en 1700.

noordoostzijde gaat de vloer over in een trap met twee treden van ca 20 cm breed. De hoogte van de treden was gelijk aan de dikte van één baksteen (afb. 26). De eerste trede vanaf het vloertje vertoonde sporen van een houten balk of plank die daar oorspronkelijk op moet hebben gelegen. In de wand aan weerszijden van deze trede was op dit niveau ook een uitsparing aangebracht om de plank in te verankeren. Zowel de rechthoekige constructie als de vloer en de treden waren vervaardigd uit secundair gebruikte bakstenen (afmetingen 28 x 13,5-14 x 6,5-7 cm). Dit steenformaat komt vrijwel overeen met dat van de poeren. Het is dan ook aannemelijk dat voor het construeren van dit bouwsel een deel van de poer S195 is gesloopt, waardoor ook de afwijkende afmetingen van die poer kunnen worden verklaard (zie ook paragraaf 4.2). De constructie kan het best worden geïnterpreteerd als een kelderingang. Op het vloertje stond waarschijnlijk een houten trap waarvan de onderste

Afb. 26: Overzicht van de kelderingang S194 (boven) en een detail van de uitsparing in het muurwerk naast één van de traptreden waar een houten plank in kon worden verankerd (rechts).

treden aansloten op de bakstenen treden. Het is echter niet duidelijk aan welk gebouw deze kelderingang moet worden toegeschreven. De constructie zelf ligt binnen het 14de-eeuwse pand op poeren. De trap leidt echter naar een kelder die aan de noordoostzijde buiten dit pand moet hebben gelegen. Aan die zijde van het gebouw zijn echter geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van een kelder aangetroffen. Het is niet uitgesloten dat deze als gevolg van sloopwerkzaamheden zijn verdwenen of tijdens het onderzoek niet zijn gezien, omdat de resten zich op een dieper niveau bevinden. Het is ook mogelijk dat deze trap niet naar een kelder, maar naar een gebouw met een verlaagd vloeroppervlak ten opzichte van het gebouw op poeren leidde. Het gaat dan om een hoogteverschil van ca 1 m.

Ook de datering van het bouwsel is moeilijk te bepalen. De conclusie dat het is geconstrueerd uit sloopmateriaal van poer S195 plaatst de constructie in ieder geval later dan dit gebouw, dus in de loop van de 14de eeuw of later. Nadat deze opgang buiten gebruik werd gesteld, werd die echter opgevuld met allerlei sloopmateriaal. Dit bestond behalve uit fragmenten van dakleien voornamelijk uit baksteen- en mortelpuin. Tussen dit puin bevonden zich enkele interessante vondsten, die een aanwijzing voor een datering leveren. Ten eerste zijn enkele

Afb. 27: De gouden *ecu d'or au soleil*, geslagen in 1475 te Montpellier, werd aangetroffen in de puinvulling van de kelderingang S194.

scherven van groen geglazuurde kacheltegels aangetroffen. Omdat het slechts om kleine fragmenten gaat waarop geen herkenbare voorstellingen zichtbaar zijn, kunnen deze niet nauwkeuriger dan na de 15de eeuw worden gedateerd. Bijzonder is de tweede vondst: het betreft een zogenaamde '*ecu d'or au soleil*' (afb. 27). Het is een Franse gouden munt die aan de randen sporen van snoeien vertoont. Op de voorzijde staat een gekroond wapenschild afgebeeld met daarin drie Franse lelies. Boven het schild bevindt zich een kleine zon met acht stralen. Op de achterzijde staat een vierpas kruis, met aan de uiteinden Franse lelies. De achterzijde vertoont een dubbelslag. Hier is de beeltenis van de muntstempel tweemaal op de munt aangebracht, waarschijnlijk omdat de munt tussen twee hamerslagen iets is verschoven. Dat is vooral goed zichtbaar bij de onderste lelie van het kruis en

een deel van de rand binnen het randschrift. Omdat de randschriften als gevolg van het snoeien van de munt slecht leesbaar zijn, kan de munt niet met absolute zekerheid worden gedetermineerd. Waarschijnlijk gaat het om een *ecu d'or au soleil*, geslagen onder koning Lodewijk XI (1461 – 1483). De munt is vermoedelijk op 2 november 1475 geslagen te Montpellier.³⁸

Het algemene beeld van de vondsten lijkt het opvullen van deze constructie na het eind van de 15de eeuw of in de 16de eeuw te dateren. De enige kanttekening die hierbij moet worden gemaakt is dat het kan gaan om oud puin dat hier is gestort (de kacheltegels) en waar een oudere munt in is terechtgekomen, waardoor de datering te oud uitvalt. Voorlopig lijkt deze verbouwing dus aan één van de dekenen die het pand bewoonde toe te schrijven.

Opdeling en verbouwingen van het kerngebouw na 1644

Ook in werkput 1 en 3 is een aantal muurfragmenten aangetroffen die zijn te duiden als aanbouwen en opdelingen van het gotische kerngebouw (afb. 25). De basis van deze aanbouwen wordt gevormd door muur S60.

Muur S60 was ten tijde van het onderzoek nog voor een belangrijk deel bovengronds aanwezig, tot een hoogte van ca 3 tot 4 m. Op de aansluiting tussen de werkputten 1 en 3 was de muur deels weggebroken. In het opgravingsvlak kon de muur echter worden gevolgd (afb. 25). De muur was gemetseld in hergebruikte stenen met afmetingen van 25-26 x 12,5 x 6 cm. Haaks op de zijgevel van het gotische kerngebouw liep de enkelsteens muur over een lengte van 7,5 m in noordoostelijke richting, waarna deze koud aansloot op een ander muurwerk. Deze muur, S68, lag haaks op S60 en liep in zuidoostelijke richting werkput 1 uit. Opvallend is

Afb. 28: De scheidingsmuur die het gotische kerngebouw vanaf 1644 in tweeën deelde was opgezet als vakwerkmuur onder een balk met korbeelstel.

³⁸ Het betreft het type Duplessy 544 (Duplessy 1988). Met dank aan de leden van het munten- en bodemvondstenforum voor hun hulp bij de determinatie.

dat muur S60 aansloot op een binnenmuur in het gotische kerngebouw. Deze binnenmuur was geconstrueerd binnen een viertal vakken, begrensd door zachthouten staanders die direct onder een oorspronkelijke balk met korbeelstel waren geplaatst. Deze vakken waren vervolgens dichtgezet met een halfsteens muur, gemetseld uit hergebruikte bakstenen (afb. 28). Deze binnenmuur verdeelde het gotische kerngebouw in twee ongeveer even grote delen. Waarschijnlijk kan deze tussenmuur in verband worden gebracht met de opdeling van het pand bij de verkoop in 1644 door Cost (zie paragraaf 3.2). Het noordelijke deel van het kerngebouw behoorde tot het perceel Lange Bisschopsstraat 3-5, terwijl het zuidelijke deel waarschijnlijk bij Kleine Poot 2- Lange Bisschopsstraat 1 hoorde.

Mogelijk werd bij dezelfde gelegenheid of kort daarna op de, als gevolg van de opdeling ontstane, perceelsgrens de muur S60 gebouwd. Deze muur fungeerde als gemene muur voor uitbreidingen van het gotische kerngebouw op de beide percelen.

Ten noorden van muur S60 werd een vierkante uitbreiding tegen het gotische kerngebouw geplaatst. Hiervan zijn tijdens het onderzoek enkele restanten van de fundering teruggevonden. Ten eerste betreft het muur S88 in de noordelijke putwand van werkput I. Deze muur is koud tegen de zijmuur van het gotische kerngebouw gebouwd. De muur ligt haaks op deze zijmuur, parallel aan de gang. In een later stadium is deze muur opgehoogd met muur S1 (zie paragraaf 4.5). De muur S88 is gemetseld uit rode baksteen in mortel. Omdat veel breukstenen zijn gebruikt, kon de lengte van de stenen niet worden vastgesteld. De breedte bedroeg 13 cm, de dikte varieerde van 7 tot 8,5 cm. Het gaat hier zeer waarschijnlijk om hergebruikte stenen. Een insteek bij deze muur ontbreekt, omdat in de 19de eeuw deze strook is vergraven voor de aanleg van een afvalkuil.³⁹ Het tweede muurfragment in werkput I dat aan deze uitbreiding kan worden toegeschreven betreft muur S31. Deze noordwest-zuidoost georiënteerde muur ligt parallel aan de zijgevel van het gotische kerngebouw, op een afstand van ongeveer 4 m ten noordoosten hiervan. Van dit muurfragment is het noordwestelijke deel verstoord door de aanleg van een waterkelder in de 19de eeuw (zie paragraaf 4.6). Het resterende deel heeft een lengte van bijna 2 m, maar liep door buiten de werkput en sloot waarschijnlijk aan op muur S60. Aan de bovenzijde was de dubbelsteens muur S31 bijna 40 cm breed. Om de constructiewijze en de diepte te bepalen, is haaks op deze muur een kleine coupe gezet. Hieruit bleek dat de onderzijde van de muur zich op maximaal 40 cm onder het vlak bevond. Aan de noordoostzijde van de muur bezat de muur naar onderen toe vier versnijdingen, waardoor de muur aan die zijde 20 cm breder werd. Aan de zuidwestzijde kon niet worden vastgesteld of zich daar ook versnijdingen bevonden, omdat de muur deels was overbouwd door muur S30 uit een latere fase (zie paragraaf 4.5). Het is echter wel waarschijnlijk dat de muur aan weerszijden in vergelijkbare mate versnijdingen bezat, waarmee de breedte aan de onderzijde op ca 80 cm kan worden geschat. De versnijdingen zorgden voor een groter oppervlak van de onderzijde van de muur, waardoor de draagkracht werd vergroot. De breedte van de muur en de wijze van funderen doen vermoeden dat de muur een functie had als fundering voor een relatief groter gebouw, zoals een uitbouw van het gotische kerngebouw.

De muren S31 en S89 vormen een vierkante plattegrond met afmetingen van ca 5 bij 4 m. Omdat de hoek waar deze muren in deze reconstructie op elkaar zouden moeten aansluiten door de aanleg van de waterkelder en latere bouwsels (deels) is verstoord of is overbouwd en daardoor tijdens het onderzoek onbereikbaar was, kon niet worden vastgesteld of beide muren inderdaad één geheel vormden. Ook een absolute datering kan niet worden gegeven. In ieder geval kon worden vastgesteld dat muur S31 jonger moet zijn dan het plaveisel S35 en ouder dan de muren S32 (zie paragraaf 4.5) en S30 (zie paragraaf 4.5). Mogelijk is deze uitbreiding kort na de opdeling van het perceel van het kerngebouw in 1644 tot stand gekomen en kan deze worden toegeschreven aan Caspar Roemer. Op enig moment na de bouw van deze uitbreiding is de oude noordelijke zijgevel van het gotische kerngebouw gesloopt om de uitbreiding bij het oorspronkelijke bouwvolume te betrekken. Het is echter op dit moment aan de hand van de beschikbare gegevens niet te bepalen wanneer dat gebeurd is.

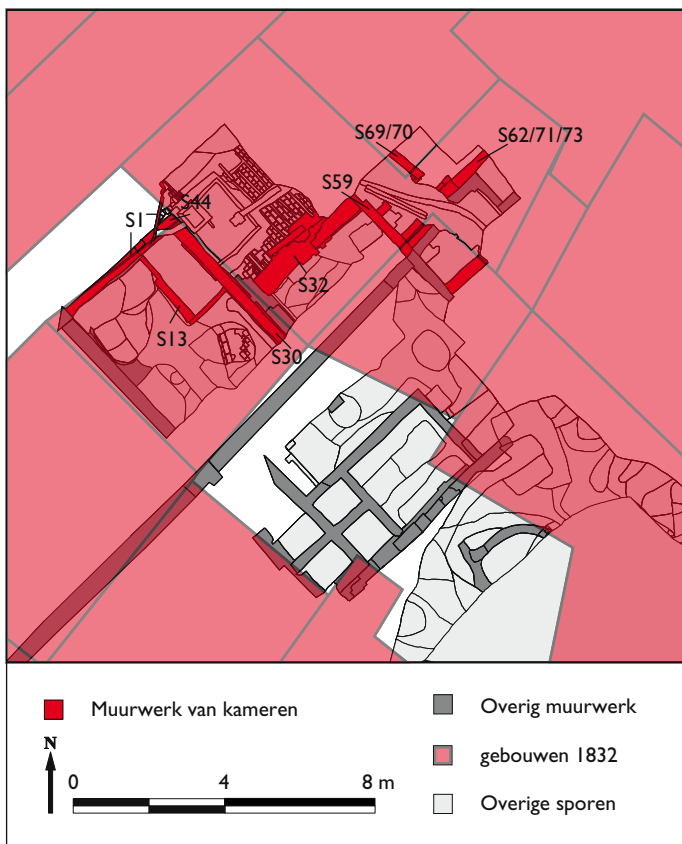
Aan de zuidzijde van muur S60 vond een soortgelijke ontwikkeling plaats. In het oostelijke deel van werkput I kon worden vastgesteld dat koud tegen muur S60 een haaks muurfragment was aangebouwd (S68).

³⁹ S2 en S8.

Langs de zuidelijke putwand van werkput 3 liep bovendien een parallel aan muur S60 georiënteerde muur (S108), die aansloot op de voorgevel van het gotische kerngebouw (afb. 25). Deze muur was evenals muur S60 gemetseld uit grotendeels hergebruikte stenen met een formaat van 24 x 11-12,5 x 5,5-6 cm. In het veld kon als gevolg van de nog aanwezige bebouwing van Lange Bisschopsstraat 5 niet worden nagegaan of muur S68 en S108 inderdaad op elkaar aansloten. Indien dat het geval zou zijn, vormden deze muren een rechthoekige plattegrond met een lengte van 7,8 m en een breedte van 5,3 m. Dit deel van het perceel behoorde na de afsplitsing van 1656 toe aan Kleine Poot 4-6 met als eigenaar Jacob Cornelis (zie paragraaf 3.2). Mogelijk komt deze bouwactiviteit voort uit de opsplitsing en dient deze te worden geïnterpreteerd als een uitbouw van het nieuw verworven bezit van Cornelis. Nadat de zuidzijde van muur S60 was ontpleisterd, kwam in deze muur een ingezette haard tevoorschijn waarvan de achterzijde was bekleed met geel en groen geglazuurde 17de-eeuwse plavuizen (afb. 29).

Afb. 29: De haard van geglazuurde plavuizen in muur S60.

Afb. 30: In rood is het muurwerk weergegeven dat tot zogenaamde kameren toebehoorde. Over de aangetroffen muurresten is de kadastrale kaart van 1832 geprojecteerd.

4.5 Kleine woningen op de binnenplaats (na ca 1700)

Het perceel ten noorden van muur S60, dat sinds 1644 toebehoorde aan Caspar Roemer, raakte na de eerste uitbreiding van de bebouwing geleidelijk steeds dichter bebouwd met kleine, licht gefundeerde woningen, zogenaamde kameren. Het meestal rommelig uitgevoerde muurwerk van de kameren werd gemetseld in allerlei formaten hergebruikte bakstenen en laat zich slecht dateren. Van de meeste van deze muren kan uitsluitend een relatieve datering worden gegeven. Wel kunnen deze muren aan de hand van de stratigrafie binnen een chronologisch kader worden geplaatst. De belangrijkste van deze muren (S30 en S32) zijn zeker jonger dan muur S31 die in de tweede helft van de 17de eeuw kan worden gedateerd. Muur S30 wordt zelf gedeeltelijk verstoord door de buizen die leiden naar de waterkelder S38, die in de tweede helft van de 19de eeuw kan worden gedateerd (zie paragraaf 4.6).

Muur S30 vormde samen met (een deel van) muur S1 en S44 een vierkant gebouw, dat in feite een voortzetting vormt van de uitbouw, die na 1644 op deze locatie werd gebouwd (afb. 30). Muur S30 was deels over het oudere muurwerk van S31

heengebouwd, terwijl S1 op de fundering van muur S88 is gebouwd. Muur S44 is een fragment dat tussen S1 en S30 is gebouwd en de hoek van dit gebouw vormde. Muur S44 is mogelijk een latere herstelling of aanpassing. Deze muur was namelijk in verband gemetseld met de rechthoekige constructie van muur S13, die een kleine kelder vormde in de noordoosthoek van dit gebouwtje. Deze keldermuur S13 was koud tegen de muren S1 en S30 gemetseld. Dit keldertje was gevuld met vrij recent puin. Dat zegt overigens niets over de datering van de bouw.

Een jongere fase van muur S1 vertoonde een merkwaardige afwijking ten opzichte van de rechthoekige opzet van dit gebouwtje. Op het punt waar muur S1 aansluit op muur S44, maakte het muurwerk van S1 een knik van 45° ten opzichte van de rest van de muur en boog af in noordelijke richting. Na ongeveer 1,5 m maakte de muur opnieuw een knik van 45° en liep vervolgens de werkput uit. De betekenis van deze absisvormige uitbouw is niet goed te duiden. Deze vorm van het muurwerk is niet terug te vinden in de bebouwing zoals die is ingetekend op de kadastrale minuut van 1832. Daardoor is het lastig om te zeggen of dit muurwerk deel uitmaakte van een het gebouw dat deels over de voormalige gang was heengebouwd, of dat het gaat om een muur die in eerste instantie de binnenplaats tussen de kamers moest afscheiden van de gang richting de Kleine Poot, en die pas later in de bebouwing werd opgenomen. De hoek van 45° waaronder de muur staat ten opzichte van de gang, had mogelijk tot doel de toegang tot binnenplaats vanuit de gang gemakkelijker te maken. Indien in deze muur zich de deur tot de binnenplaats bevond, hoefde men immers geen haakse bocht te maken om vanuit de gang op de binnenplaats te komen.

Aan de noordoostzijde van werkput I bevond zich eveneens een aantal muurfragmenten, dat heeft toebehoord aan kamers. Muur S32 was min of meer parallel aan muur S60 georiënteerd en vormde samen met muur S59 en kleine rechthoekige plattegrond van 3,5 bij 2,3 m. Enkele scherven uit de insteek van muur S32 dateren de aanleg ervan in ieder geval ná 1650. Op de kadastrale minuut van 1832 lijkt deze muur niet meer aanwezig te zijn geweest. Mogelijk betrof het een interne constructie, zoals een kleine kelder of binnenmuur, of was de muur op dat moment alweer gesloopt en vervangen door een woning die zich uitstrekte tussen muur S60 en de voormalige gang tussen Sandrasteeg en Kleine Poot.

Tegen de noordoostzijde van muur S59 bevonden zich de sporen van minimaal twee gebouwtjes. Muur S69/S70 vormde een deel van een kleine vierkante constructie van minimaal 1,5 x 1 m. Waarschijnlijk gaat het

hier om een keldertje binnen een groter gebouw. Muur S62/S71/S73 vormde een doorlopend geheel in het verlengde van muur S60. Mogelijk vormen deze muren het restant van een constructie met een lengte van minimaal 3 m en een breedte van ongeveer 2,5 m. Mogelijk gaat het hier ook om een kleine kelder, die overigens later voor een deel werd vervangen door een waterkelder (zie paragraaf 4.6). De aangetroffen muurresten zijn op het eerste gezicht niet goed te relateren aan de bebouwing in 1832. Wellicht betekent dat, dat het hier vooral inwendige constructies betreft zoals keldertjes en binnenmuren. Het is wel opvallend dat deze intensieve bebouwing uitsluitend is aangetroffen op de percelen die in 1644 aan Caspar Roemer werden verkocht.

Afb. 31: De 19de-eeuwse waterkelder S38 in werkput I.

4.6 Verbouwingen tussen 1800 en 1900

In de 19de eeuw vonden eveneens enkele aanpassingen en verbouwingen plaats op de onderzochte percelen. Deze zullen in deze paragraaf per perceel worden beschreven.

Aanleg van waterkelders en dichtzetten kelderingang

Op het perceel achter het noordelijke deel van het gotische kernhuis, behorende tot Lange Bisschopsstraat 3-5, vond een tweetal in het oog springende aanpassingen plaats. Ten eerste werden twee grote waterkelders aangelegd, waarschijnlijk binnen de al bestaande bebouwing op de voormalige achtererven. De grootste van deze waterkelders (S38) bevond zich direct tegen de noordzijde van muur S30 (afb. 31). De insteek van deze waterkelder verstoorde een groot deel van het 16de-eeuwse plaveisel op de voormalige binnenplaats. De kelder zelf had een afmeting van 1,8 bij 1,5 m. Aan de bovenzijde was de kelder voorzien van een tongewelf. De constructie was gemetseld in machinale bakstenen met een afmeting van 21 x 10 x 4 cm. Het tongewelf was aan de bovenzijde afgesmeerd met portlandcement. Op de noordwesthoek was het gewelf voorzien van een vierkant opgemetseld putje (68 bij 63 cm) waarop een afvoer van terracotta rioolbuizen uitkwam. Deze buizen konden op basis van het fabrieksstempel dat erop was aangebracht worden herleid tot 'type 8' van de Deventer fabrikant Douwe Draaisma. De terracottafabriek van Douwe Draaisma stond tussen 1858 en 1872 bij de Bolwerksmolen, aan de overzijde van de IJssel.⁴⁰ Om de afvoer aan te kunnen leggen was een sleuf in muur S30 en muur S44 gehakt. Aan de noordoostzijde kwam eveneens een in dezelfde terracotta buizen uitgevoerde afvoer op de waterkelder uit.

De tweede waterkelder (S66), die in de noordoosthoek van werkput I werd aangetroffen, was met een breedte van 1,1 m en een minimale lengte van 2,4 m qua inhoud waarschijnlijk iets kleiner dan de eerste (afb. 32). Deze kelder was deels in machinale baksteen, deels in hergebruikte stenen uitgevoerd. Daarnaast waren er enkele ijsselsteentjes toegepast. De toepassing van portlandcement plaatst de constructie in de 19de eeuw.

Uit deze fase dateert ook de dichtzetting van de kelderingang die in werkput I in de zijmuur van het gotische kerngebouw werd aangetroffen. In de vulling van het trapgat werden enkele scherven van industrieel witbakkend aardewerk aangetroffen.

Afb. 32: De waterkelder S66 in werkput I.

Onderkeldering van het pand Kleine Poot 2

Waarschijnlijk werd in deze fase het op poeren gefundeerde pand uit de 14de eeuw aan de voorzijde van het gotische kernhuis (deels) onderkelderd. Hierop wijst de aanwezigheid van een bakstenen keldertrap die aan de noordzijde tegen poer S183 was aangebouwd (afb. 33). Tegen de buitenzijde van deze poer was een muurtje aangebracht, gemetseld in hergebruikte rode baksteen in portlandcement, dat waarschijnlijk het restant vormt van een tussen de poeren geplaatste kelderdeur. Waarschijnlijk liep deze kelderdeur niet verder door dan poer S190. Het is goed mogelijk dat het kleine restant muurwerk dat aan de zuidwestzijde tegen poer S190 was aangebouwd ook tot deze kelderdeur behoort. De trap zelf (S185) was uitgevoerd in bakstenen met een formaat van 24 x 10 x 5-5,5 cm, die waren gemetseld in portlandcement. De binnenmaat van deze kelder bedroeg ongeveer 7,7 bij 5,6 m.

⁴⁰ Vermeulen & Haveman, 2008, 25.

Afb. 33: De 19de-eeuwse keldertrap S185 was tegen de 14de-eeuwse poer S183 aangebouwd.

Resten van een gebouw op de hoek Kleine Poot – Lange Bisschopsstraat

De muurresten die in het noordoostelijke deel van werkput 5 werden aangetroffen, zijn waarschijnlijk in verband te brengen met het gebouw dat op de kadastrale minuut van 1832 staat weergegeven. Het betreft het fragment muurwerk S197 dat tegen de noordoostzijde van de steunbeer S196 was aangebouwd. Dit bestond uit een rommelig geheel van secundair gebruikte stenen met een formaat van 27-28 x 13-14 x 6-8 cm. Het muurwerk liep evenwijdig aan de Lange Bisschopsstraat staat met de rooilijn van de bebouwing in 1832. Het is echter niet duidelijk wanneer deze bebouwing precies tot stand is gekomen. Dit pand werd in 1968 gesloopt (afb. 34). Omdat dit muurwerk zich deels buiten de bekisting van de werkput aan de Lange Bisschopsstraat bevond, kon het slechts ten dele worden onderzocht. Daarom kon op archeologische gronden geen datering voor deze bebouwing worden vastgesteld.

Afb. 34: het pand Kleine Poot 2 - Lange Bisschopsstraat 1 in de jaren vijftig van de 20ste eeuw. Het pand was toen in gebruik als wasserij.

Het tweede losse fragment muurwerk dat aan deze fase is toe te schrijven betreft een deel van een rechthoekige kelder die min of meer parallel aan de Lange Bisschopsstraat was georiënteerd (S137). Het muurwerk dat werd aangetroffen, sluit aan op het muurwerk dat tijdens de campagne van 2002 is opgegraven. Tezamen vormen deze muren het noordoostelijk deel van een kleine kelder met een breedte van 2,85 en een lengte van minimaal 2,5 m. De zuidwestelijke begrenzing van de kelder is niet teruggevonden.

Ook de beerput, die ongeveer 2,5 m ten noordwesten van deze kelder lag, is tijdens beide onderzoeken aangetroffen. Opvallend is dat het deel dat tijdens de campagne van 2002 werd aangetroffen grotendeels uit gestapelde

dakpannen was geconstrueerd, terwijl het deel dat in 2008 werd opgegraven juist uitsluitend uit gemetselde bakstenen was opgebouwd. Waarschijnlijk is tijdens de campagne van 2003, toen het vlak ongeveer een halve tot een hele meter dieper lag, de basisconstructie van de beerput aangetroffen, die uit gestapelde paters en nonnen was opgebouwd. Tijdens het onderzoek van 2010 is op een hoger niveau de basis van de koepel van de put aangesneden, die doorgaans in baksteen werd gemetseld. De vulling van de beerput dateert de laatste gebruiksfase globaal na 1800. Dat zegt echter niets over de datering van de bouw van deze beerput, die lange tijd in gebruik kan zijn geweest. Het gebruik van gestapelde dakpannen (paters en nonnen) komt in Deventer vooral vanaf de 16de eeuw voor. Vanaf dat moment werden met paters en nonnen gedekte daken op grote schaal vervangen door de nieuwe golfpannen. Hierdoor kwamen grote hoeveelheden paters en nonnen beschikbaar om toe te passen in de constructie van beerputten.

4.7 Verbouwingen in de 20ste eeuw

Het grootste deel van de sporen in werkput 3 bestaat uit sporen die zijn toe te schrijven aan een verbouwing op dit deel van het terrein in de 20ste eeuw. Het gaat om een betonnen fundering in de zuidwesthoek van werkput 3. Ten noorden van deze fundering lag een betonnen vloer, met daarnaast een plaveisel van betonnen 30 x 30 tegels. Vermoedelijk is deze bouwfase te verbinden met een ingrijpende verbouwing van het pand Kleine Poot 4-6 in 1935.⁴¹

41 Bloemink, Nalis & Stades-Vischer, 1996b, 226.

5. Synthese

Deze paragraaf bevat behalve de beantwoording van de vraagstellingen die voorafgaand aan het onderzoek waren geformuleerd een globale beschrijving van de ontwikkelingen die op basis van het archeologisch onderzoek voor het onderzoeksgebied kunnen worden aangetoond. Voor het overzicht wordt in deze paragraaf de indeling gehanteerd die ook voor de vraagstellingen is gebruikt, dus toegespitst op enerzijds de zone van de achtererven of binnenplaats en anderzijds de zone direct aan de straat.

Achtererven

De oudste resten die op dit deel van het terrein werden aangetroffen zijn delen van de fundering van de noordelijke zijgevel van het gotische kerngebouw. Op de noordoosthoek van dit gebouw bevond zich een overwelfde kelderingang. Op het binnenterrein zijn geen beerputten of afvalcomplexen aangetroffen die in verband kunnen worden gebracht met specifieke groepen bewoners. In eerste instantie had dit terrein waarschijnlijk een functie als open binnenplaats die aan de noordzijde werd ontsloten door de steeg, die tussen de Sandrasteeg en de Kleine Poot liep. Het plaveisel van bakstenen en rivierkeien markeert de laatste gebruiksfase van de binnenplaats als open ruimte. Het terrein verloor deze functie in de tweede helft van de 16de eeuw of kort daarna.

Van de opsplitsing van het complex als gevolg van de verkoop door de stad in 1617 zijn geen sporen aangetroffen, waarschijnlijk omdat vrijwel het gehele onderzoeksgebied als één geheel aan Sebastiaen Wermbouts werd verkocht. In de tweede helft van de 17de eeuw werd als gevolg van de opsplitsing van het perceel door Cost een nieuwe muur op de perceelgrens gebouwd. Deze muur sloot aan op een nieuwe binnenmuur in het gotische kerngebouw, die het gebouw in twee ongeveer gelijke delen verdeelde en die waarschijnlijk aan dezelfde opsplitsing is toe te schrijven. Aan weerszijden van de muur over de voormalige binnenplaats werden uitbreidingen aan het oorspronkelijke kerngebouw geplaatst, dat nu in twee afzonderlijke eigendommen was gesplitst. Het noordelijke deel, dat toebehoorde aan het perceel Lange Bisschopsstraat 3, vertoonde vanaf dat moment een andere ontwikkeling dan het deel ten zuiden van de perceelsmuur. Op de voormalige binnenplaats ten noorden van de muur werden diverse kleine gebouwtjes gebouwd, waarschijnlijk eenkamerwoningen. De aangetroffen resten behoren toe aan kleine keldertjes en ondiepe funderingen. Deze ontwikkeling is op basis van de beschikbare gegevens niet goed te dateren en had waarschijnlijk een geleidelijk karakter. De bouw van de kleine woningen kan globaal tussen de tweede helft van de 17de eeuw en de eerste helft van de 19de eeuw worden gedateerd.

In de periode daarna werden de kleine gebouwen waarschijnlijk steeds meer in de hoofdgebouwen aan de straat geïncorporeerd. Direct voorafgaand aan het onderzoek was de gehele voormalige binnenplaats bebouwd met lage achterhuizen.

De zone langs de straat

In tegenstelling tot de verwachting voorafgaand aan het onderzoek en de resultaten van de campagne van 2002 zijn tijdens dit onderzoek geen sporen van tufstenen bebouwing aangetroffen. Waarschijnlijk houdt dit verband met de geringe diepte van het aangelegde opgravingsvlak. In de put van de campagne van 2002 kwamen de tufsteenresten pas op een dieper niveau aan het licht. Deze resten wijzen erop dat ook op dit deel van het terrein waarschijnlijk tufsteenbebouwing aanwezig is geweest. De aard van de aangetroffen sporen, in de vorm van uitbraaksporen en losse fragmenten tufsteen, suggereert dat deze muurresten in het verleden grondig zijn uitgebroken.

De oudste sporen betreffen de bovenste, dagzomende vullingslagen van een afvalkuil die in de 12de eeuw werd opgevuld. Het grootste deel van de het opgravingsvlak bestond echter uit ophogingspakketten uit de 13de eeuw en later. Verassend waren de resten van massieve bakstenen poeren die in het verlengde van de noordelijke zijgevel van het gotische kerngebouw werden aangetroffen. Deze poeren behoorden toe aan een relatief

groot gebouw (13 x 7 m), dat in de loop van de 14de eeuw tegen de zuidelijke topgevel van het kerngebouw werd aangebouwd. De oorspronkelijke daklijn van dit gebouw is als bouwspoor nog in de bestaande topgevel van de 'Wankele Muur' zichtbaar. Dit pand stond met de voorgevel direct aan de huidige loop van de Lange Bisschopsstraat. Dat betekent dat deze straat in de 14de eeuw ook al op deze plek moet hebben gelegen. In de opgravingsputten zijn overigens geen aanwijzingen aangetroffen voor de theorie dat de Lange Bisschopsstraat oorspronkelijk meer noordelijk liep. Daarmee ligt dit pand (en daarmee ook het gotische kerngebouw op een vreemde, want niet haakse, oriëntatie op deze straat. Mogelijk houdt de oriëntatie van deze panden eerder verband met het (oorspronkelijke) verloop van de Kleine Poot, en zijn deze panden parallel aan die straat gebouwd.

Rondom beide panden liep in ieder geval aan de Kleine Pootzijde een stevige bakstenen ringmuur. De belangrijkste functie van deze muur was het afscheiden van een driehoekig stukje van het perceel van de deken, dat tussen de zijgevels van de hoofdgebouwen en de Kleine Poot lag. Op dit stukje van het erf was een bakstenen beerput aangelegd, waaruit als gevolg van het beperkte karakter van het onderzoek op dit deel van het terrein geen vondsten konden worden verzameld die de put kunnen dateren.

In de 19de eeuw werd het 14de-eeuwse op poeren gefundeerde pand deels onderkelderd. Hiervan zijn een deel van de keldermuur en de bakstenen keldertrap teruggevonden. Op de hoek van de Kleine Poot en de Lange Bisschopsstraat stond toentertijd een pand waarvan enkele muurresten zijn aangetroffen. Zo werd onder andere de oostelijke muur van de kleine kelder aangetroffen, waarvan de noordelijke en de westelijke muur al tijdens de campagne van 2002 waren aangetroffen. Ook de bij dat onderzoek deels opgegraven beerput kon in omtrek worden gecompleteerd. Enkele vondsten uit de bovenste vullingslagen van deze put dateren het laatste gebruik ervan na 1800. Daarmee kan deze put worden gekoppeld aan de apothekersfamilie Kroon, of eventueel aan de koekbakker Klopman-Baerselman die dit pand vanaf 1877 in bezit had. Dit pand werd in 1968 gesloopt, waarna het terrein lange tijd braak zou komen te liggen. Ten tijde van de afronding van dit rapport was de nieuwbouw op deze locatie inmiddels voltooid. Daarmee is de rooilijn langs de Lange Bisschopsstraat die in de 14de eeuw werd vastgelegd in ere hersteld.

6. Literatuur

Barwasser, M., W. Bloemink & E. Mittendorff, 2002. *Lange Bisschopstraat 1. Een archeologisch proefonderzoek aan de Lange Bisschopstraat 1 te Deventer (Fase I) (project 227) (= Interne Rapportages Archeologie Deventer 4)*, Deventer.

Bloemink, J.W., 1998. *Deventer – De middeleeuwse trapgevel van het Deken Doyshuis. Bouwhistorisch onderzoek en toelichting op de fotogrammetrische documentatie, verslaglegging van het onderzoek, uitgevoerd in opdracht van de Afdeling Monumentenzorg van de gemeente Deventer*, Deventer.

Bloemink, J.W., 2006. *Het gotische kernhuis van het Deken Doyshuis te Deventer, bouwhistorisch onderzoek en waardering – 2^e versie*, Holten/Utrecht.

Bloemink, J.W., H.J. Nalis & M.E. Stades-Vischer, 1996a. De architectuur van de kapittelhuizen en hun plaats in de stad, in: J.R.M. Magdelijns et al. (red.), *Het kapittel van Lebuinus in Deventer: nalatenschap van een immunitet in bodem, bebouwing en beschrijving*, Nieuwegein, 208-214.

Bloemink, J.W., H.J. Nalis & M.E. Stades-Vischer, 1996b. Geschiedenis en beschrijving per pand, in: J.R.M. Magdelijns et al. (red.), *Het kapittel van Lebuinus in Deventer: nalatenschap van een immunitet in bodem, bebouwing en beschrijving*, Nieuwegein, 215-279.

Dorgelo, A., 1960. *30 Jaar bodemonderzoek in Deventer 1930-1960*, Deventer.

Duplessy, J., 1988. *Les monnaies françaises royales de Hugues Capet à Louis XVI (987 – 1793), Vol. I (Hugues Capet – Louis XII)*, Maastricht/Parijs.

Hucbaldi Vita S. Lebuini, 1829. 'Hucbaldi Vita S. Lebuini', G.H. Pertz (red.), 1829. In: *Monumenta Germaniae Historicae SS 2*, Hannover, 360-364.

Mittendorff, E. S., 2007. *Huizen van Heren. Archeologisch onderzoek naar het proces van verstedelijking en vorming van een stedelijke elite in het Polstraatkwartier te Deventer, ca. 800-1250 (=Rapportages Archeologie Deventer 20)*, Deventer.

Mittendorff, E.S., 2009. *Archeologische Bureaustudie Nieuwe Markt – Hegius Filmtheater (= Interne Rapportages Archeologie Deventer 35)*, Deventer.

Nalis, H.J., 1996. De reformatie van de geestelijke huizen, in: J.R.M. Magdelijns et al. (red.), *Het Kapittel van Lebuinus in Deventer: nalatenschap van een immunitet in bodem, bebouwing en beschrijving*, Nieuwegein, 47-86.

Nalis, H.J. & J.L. Salman, 1994. 'Wie sal ick dan wes goedes konnen prognosticeren? Deventer almanakken en prognosticaties in roerige tijden (1555-1610)', in: *Deventer Jaarboek 1994*, 6-39.

Van de Laar, J.L., 2009. De vensters open: de restauratie van het Deken Doyshuis, in: *Deventer Jaarboek 2009*, 95-99.

Vermeulen, B. & E. Haveman, *Bureauonderzoek, grondradar en geomorfologie in het plangebied Bolwerksplas, Worp en Ossenwaard. Ruimte voor de Rivier, fasedocument archeologie, fase 2 (= Rapportages Archeologie Deventer 23)*, Deventer.

Vermeulen, B., H.J. Nalis & G. Havers, 2006. *Razende mannen, onrustige vrouwen. Archeologisch en historisch onderzoek naar de vroegmiddeleeuwse nederzetting, een adellijke hofstede en het St. Elisabethsgasthuis. (= Rapportages Archeologie Deventer 17)*, Deventer.

Vermeulen, B. & M. van der Wal, in voorbereiding. *Het archeologisch onderzoek in het kader van de omleiding van de stadsverwarming op het Grote Kerkhof te Deventer* (= Rapportages Archeologie Deventer 30), Deventer.

Vliet, K. van, 1996. De plaats van het kapittel in de stad, in: J.R.M. Magdelijns et al. (red.), *Het Kapittel van Lebuinus in Deventer: nalatenschap van een immunitet in bodem, bebouwing en beschrijving*, Nieuwegein, 109-114.